

EGYENLŐSÉG

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, VII., Lövölde-tér 2/a.

Telefonszám: 95—28.

POLITIKAI JELLEGŰ

ZSIDÓ FELEKEZETI ÉS TÁRSADALMI HETILAP.

Szerkeszti: SZABOLCSI MIKSA.

Előfizetési feltételek:

Egész évre házhoz küldve 20 K

Fél évre — — — — 10.

Negyed évre — — — — 5.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

Hetvenkét diákok.

Orosz zsidó diákok, hetvenketten, beleverték tollukat a nyomoruság kalamárisába és levelet irtak a szülei házba. Huligánok előmenekvő, kancsuka elől bujdosó öreg embereknek. Édes jó szüleink, így szólott az irás, nem bírjuk tovább. Összetört bennünket a zsidóságunk. Vágnak, kergetnek, üldöznek érte. Nem éri meg a hitünk a könyeinket. Nem akarunk tovább szenvedni. Üdvözülni akarunk. Belépünk mi, édes jó szüleink, az üdvözítő orosz egyházba. Jobb nekünk az orosz egyházban békén lenni, mint a zsidóban tönkre menni.

Orosz zsidó diákok, hetvenketten, porzót hintettek levelükre s elküldték péntek estére öreg szüleiknek. Aztán megindultak, mind a hetvenketten az egyedül üdvözítő orosz pópa elébe és előadták előtte bánatukat. Sőt a levelüket elküldték a héten a Nowoye Vremyának is, nem feledkezvén meg a fájdalmuk filozófiai háttéréről sem, mely szinte szimpatikusan magyarázta hetvenkét ifju vérrokonunknak orosz földön eddig példátlan meghátrálását. Hiszen ha valahol, úgy a cár fehér birodalmában bizonyára nagyon kényelmetlen zsidónak lenni.

De ha valahol, úgy Oroszországban bizonyosan érdem a kereszténység. Hiszen nem zsidóul, hanem keresztényül akasztják ott fel boltja felébe cégtábla helyett a zsidó kereskedőt és nem Adonáj tiszteletére raknak apró zsidó gyerekekből hekatombákat. Nem a zsidók élnek jól elrablott pénzből, kifosztott magtárakból, szétlopott üzletekből, a rendőrség sem a zsidó papokkal tart fenn tolvajszövetkezeteket, a fekete sasrendet sem keresztények mézárlásáért tüzi atyuska gyöngéd és méltató keze a vérontásért leginkább buzgó keblekre. Ó, szép a kereszténység Oroszországban és megvan az igaz hitnek az ő jutalma. Hetvenkét orosz zsidó diák dagadó reményekkel ment évezredek szenvedését belefojtani a keresztelő medence vizébe.

És mikor ott állottak az üdv kapujában,

sőt az orosz közvélemény reklámszerűen felizgatott kíváncsisága előtt, jött a pópa és kinevette őket. Jött a sajtó és kigunyolta őket. Tréfát üztek a hetvenkét diákokból. És elüzték őket a kereszténység küszöbéről. A csufondarosság kardjával, az Ur uj angyalait, a paradicsom uj jelentkezőit. Nem kellett keresztényeknek. Maradjatok zsidók és szenvedjetek.

Öreg szülék talán örültek ennek a kacagásnak, hetvenkét orosz diákok pedig tovább szenvednek miatta. Szenvednek, nem azért, mert zsidók, hanem mert oroszok. Egy régi babona rögzött meg a gettóban: a zsidóság, a szenvedés. Pedig a zsidóság evolúciója az ellenkezőt tanítja: ma már csak gyáváknak szenvedés a zsidóság. És szenvedés marad mindazoknak, akik zsidóságukat tétlenséggel, bátortalanságukkal, megnyugvásal és kétségbeeséssel súlyosbitják. Mint az orosz zsidók.

Mert Oroszországban nem a zsidóság és a kereszténység áll szemben egymással: hanem áldozatok és vadállatok vannak szemben. A kereszténység mindenütt hódítani akart. Az orosz keresztények nem hódítanak, csak üldöznek. Nem új keresztények kellene nekik, csak új áldozatok. Nem a lelküket akarják a más hiten valóknak, hanem a vérüket. Nem megtérést parancsolnak rájuk, hanem szenvedést. Ha a zsidók kitérnének: magukat kellene megenniök az orosz keresztényeknek. Zsidót ölni mégis csak erkölcsösebb.

A régi Rómában fenevadak elé vetették az új kereszténység vallóit: de még a porondon is megvolt az a joguk, hogy visszanyerjék szabadságukat és életüket, ha kijelentik, hogy a római istenek vallására visszatérnek. Oroszországban nem törődnek a hittel: csak a színjáték izgat, csak az ölés izgat, csak az ölés ad gyönyört, mikor kétlábu fegyveres vadak rárontanak az ártatlanokra, s gőzölgő vérükkel termékenyítik meg azt az eszmét, melyet a maguk fenevadi értelmezésével tartanak kereszténységnek.

Oroszországban a zsidónak nem adnak me-

nekülést. Sem pénzeért, sem hitehagyással meg nem válthatja magát. A vérét szomjazzák a vér-vád hazájában, a szenvedését akarják látni, örökös és gyógyíthatatlan szenvedését, kereszt-vizzel meg nem váltható könnyeit, melyek minden gyémántnál ragyogóbbak és kedvesebbek atyuska koronáján.

A hetvenkét diák kudarca a gyávaság tragédiája. De az orosz felfogás az orosz zsidóság tétlen türelméből táplálkozik. Ez a zsidóság, mely mozdulatlan és néma nyomorúságában, az erősek és gyöngék, az aktív és a passzív tömegek törvénye szerint marad szenvedő. A fehér birodalomban a zsidóságról egyetlen hallgatag törvény szól: a zsidót meg kell ölni. Ám a világ zsidóságának egy másik törvény parancsol: a zsidót meg kell menteni. Zsidó módon: nem erőszakkal és nem a szenvedések halmozásával. Egy új Egyiptomból egy új kivonulásra van szükség. Nincs ma a világ egyetemes zsidóságának közelebb fekvő feladata az orosz zsidók kivándorlásánál. És annál, hogy kiüzze a régi babonát a hitehagyott orosz diákokhoz hasonló fejéből, akik még mindig azt hiszik, hogy a zsidóság nem boldogságra, hanem szenvedésre született.

Mezey Sándor dr.

Tehát hitközségek szövetkezése?

A status-quo-ante alapon álló hitközségek mozgalmá, mint értesülünk, *új stádiumba* lépett.

Ezek a hitközségek tudvalevőleg egyik szervezetbe sem léptek be; nem csatlakoztak sem a kongresszusi, sem az orthodox párthoz, de egymás között sem alkotnak külön organizációt. Ezen az állapoton akarnak most változtatni. Nagy ugyanis e hitközségekben a panasz, hogy nem lévén közös szervük, mely ügyeiket az állam előtt képviselné, az állami segélyekben nem részesülnek olyan mértékben, minőben, súlyukat és számukat tekintve, részesülniök kellene.

Akadtak, kik azt javasolták, hogy a status-quo-hitközségek, külön álláspontjuk fönntartása mellett, bizzák meg képviselőikkel az állam előtt az Izraeliták Országos Irodáját, mely azokat a segélyeket az államnál kijárta. Mások a status-quo-hitközségek külön szervezkedését kívánták. Vannak olyanok is, kik az orthodoxiába való beolvadást ajánlották. De olyan hangokat is hallani, hogy a legjobb volna, ha a szóban lévő hitközségek a kongresszusi párttal egyesülnének. Hogy megállapodásra jussanak, a mozgalom vezetői a status-quo-ante hitközségek országos értekezletét hozták szóba, melynek előkészítésére bizottság alakult.

Ez a bizottság f. hó 19-ikén, Vácon tartott előzetes tanácskozás után, kihallgatásra jelent meg *Jankovich Béla* vallás- és közoktatásügyi miniszter előtt, jelentvén ő excellenciájának, hogy a status-quo-ante

alapon álló hitközségek *szövetségre lépnek majd egymással*, minek kifejezésül közös szervet alkotnak, melynek feladata lesz, hogy a szövetséges hitközségeket a kormány előtt képviselje.

A küldöttség vezetője: *Vermes József* vállalkozó, az ipolysági status-quo-hitközség elnöke, kijelentette a miniszter előtt, hogy sem a szövetkezés, sem az új szerv *nem jelentenek új szakadást a magyar zsidóságban*, hanem jelentik pusztán azt, hogy a status-quo-hitközségek, melyek eddig is megvoltak, érdekeik megvédésére összefognak. A status-quo-ante hitközségek **ezután is a zsidóság egységét vallják és ezután is az egységes zsidó autonómiaért fognak küzdeni.**

Az országos értekezletet, melyen ezt a tervet a status-quo-hitközségek összessége elé akarják terjeszteni, úgy értesülünk, Ipolyságra fogják egybehívni február hó második felére.

*

Itt adunk hirt arról is, hogy a vágújhelyi főrabbi füzetét, melyről előző héten szoltunk és mely az orthodoxiába való beolvadás mellett kardoskodik, a maga hitközségében *szét uem küldte*. A vágújhelyi hivek az Egyenlőség révén szereztek tudomást a dologról. A tervet a leghatározottabban visszautasítják, ami, mint nekünk írják, kifejezést fog tatálni a legközelebb megtartandó hitközségi közgyűlésen, melyen e kérdés szönyegre kerül.

Sz. M.

Glosszák a hétről.

□ A Közérdek című nagyvárad lapban egy kiáltóan érdekes nyíltlevelet olvasok s kedvem volna az egészet, úgy, ahogy van, ide leírni. A nyílt levelet egy katolikus hívő írja gróf Széchenyi Miklósnak, a nagyvárad megyéspüspöknek. Az van a nyílt levélben, hogy a nagyvárad megyéspüspöknek naponként kétezeröt száz korona tiszta jövedelme van a birtokai után, amit el is lehet hinni, mert a püspöki birtokok Magyarországon nem kicsinyek s a nagy birtokok jövedelmei is nagyok. Az is áll a levélben, hogy Nagyváradon négyezer ember van munka nélkül, amit szintén el lehet hinni, mert Nagyvárad nagy város s minél nagyobb egy város, annál több munkanélkülije van mostanság. De még az is benne van a levélben, hogy ennek a négyezer munkátlanoknak Nagyvárad püspöke egy fillért sem adott még, amit már igen nehéz elhinni, noha valószínű, hogy mégis így van, mert ha nem így volna, akkor a katolikus hívő nem állna neki nyíltlevelet írni a nagyvárad püspöknek. Pedig gyűjtés is volt a nagyvárad munkátalanok javára. A püspök nem adott semmit. A gyűjtésnek igen szép eredménye lett, olyan szép, hogy a munkátalanok ki tudják huzni az egész telet. De a gyűjtés eredményében a püspöknek semmi része, mert a pénzt, így mondja a katolikus hívő, kizárólag zsidók adták össze. Ejnye, ejnye, hogyan lehetséges ez? Higyük el? El kell hinnünk, hiszen katolikus hívő mondja,

sőt azt is mondja, hogy amikor ezt látta, akkor megrendült hitében. A derék ember. Hát miben hitt? A katolikus püspökökben? Nem azokban kell hinni, hanem a hitben. Mert a hit malasztot ad, a püspök esetleg, vagy a legtöbb esetben, nem ad semmit. Noha nem a hitnek van naponként kétezeröttszáz korona jövedelme, hanem a püspöknek. Viszont a hit, az csak hit, még csak nem is tekintetes; a püspök ellenben excellenciás, esetleg még több is. És ami a fő: Krisztusnak szegény szolgája. Szegény! Képzeltetjük, milyen sok pénzre lehet szüksége, ha kétezeröttszáz koronából — naponként — nem adhat a munkáttalanoknak semmit. Mert ha adhatna, biztosan adna. S minél több kell valakinek s minél nagyobb a hiánya, annál szegényebb. A váradi püspöknek nyilván naponként ötezer koronára van szüksége. Ezzel szemben csak kétezeröttszáza van, szemmel látható, hogy a hiány idő folyamán több milliót tesz ki. Miből adjon hát az árva?

*

A magyar Jakabok a magyar Jakobinusokért nagyarányu tüntetésre készülnek. Így olvasom. Mi ez? Ez az, hogy a demokraták meghallván azt, hogy Martinovicsnak és társainak a sírhelye megkerült: most azt óhajítják, hogy a sírhelyet a város szoborral, vagy más-milyen emlékművel jelölje meg. Valami nagyon gonosz szándék lehet ez, különben nem olvasnék róla még ilyen sorokat is:

— Szobor kell a demokratáknak? A szerecsenutcai táncpalota élő szobrai után a képzőművészetek lelkes támogatóivá avanzsiroztak?

Hogy mit jelent a szerecsenutcai táncpalota és mit jelentenek az élő szobrok, azt csak úgy sejtem, mert noha csak egyszerű pesti demokrata vagyok, nekem fogalmam sincs e táncpalota élő szobrairól, mert még sohasem jártam ebben a palotában, de a keresztény lap embere, úgy látszik, járt, mert különben honnan tudná, hogy micsoda szobrok vannak a táncpalotában. Lehet, hogy a legtöbb demokratának ép olyan kevés fogalma van e dologról, mint nekem; a legtöbb demokrata ugyanis egyszerű polgár, nem éjszakai újságíró — katolikus — s így nem kerül el tánchelyekre feketekávé inni. Mi köze tehát a demokráciának a szerecsenutcai élőszobrokhoz? Na ja, de „hol voltak a demokraták akkor, mikor Pázmán Péter régóta sürgött szobrának felállításáról volt szó?” Hát én nem tudom, hol voltak, de még azt is koncedálom, hogy a demokraták annyira zsidóknak érzik magukat, hogy nem nyüzsgenek azon, hogy Pázmán Péternek szobrot állítsanak. De ez nem is kötelességük. Az ember annak akar szobrot állítani, akiért lelkesedik s a demokraták — mondjuk — nem lelkesednek Pázmán Péterért. Mi van ezen? Miért nem bűnös dolog az, hogy klerikálisok nem lelkesednek Martinovics Ignácért? Az Ignác név vezeti őket félre? Nem tudnák, hogy Martinovics, ha forradalmár volt is, katolikus pap volt? Nem szép a demokratáktól, ha így vesszük, hogy egy katolikus

papért mernek lelkesedni? S ha már lelkesednek, akkor engedjék meg nekik, hogy válogathassanak köztük. Ne kelljen nekik egy olyanért lelkesedni, aki bíboros volt és esztergomi érsek, érthessék be egy egészen egyszerű plébánossal, aki még vérpadon is halt meg. Hja igen! De „a demokraták attól irtóznak, hogy a lánglelkű főpap apostoli alakja a kettős keresztet tartsa az elzsidósodott, megromlott Pest felé.” Vajon irtóznak-e ettől a demokraták? Én nem is hiszem. Azt hiszem, mindegy nekik, hogy mit tart a lánglelkű apostoli főpap e város fölé.

*

A lengyelek kezdik elveszíteni a hegemoniájukat Galiciában. A rutének nem hagyják magukat agyonnyomni, kinyitják a szájukat s a vége az lesz, hogy a rutének megkapják, amit akarnak. A lengyelek ezért haragszanak és meg is boszulják érte magukat. Hogyan? Biztosan úgy, hogy üldözik a ruténeket. Nem. Épen erről nem lehet szó, mert a rutének már nem üldözhetők. Tettek róla, hogy ne legyenek azok. De vannak még Galiciában egyebek is, nemcsak rutének. Ott vannak a zsidók. A lengyelek tehát, akiknek rosszul megy a soruk, most a zsidókra vetették magukat. Nagyszerű gazdasági bojkottot szerveztek a zsidók ellen, egészen nagyszabásut és kitűnő sikerűt. Ha így megy tovább, a zsidók éhen fognak halni Galiciában. És senki sem védi meg a zsidókat. Nem, mert az osztrák kormány kénytelen a ruténeknek igazat adni a lengyelek ellenében, a rutének is lényeges tényezők a parlamentben. Valamit azonban csak nyújtani kell a lengyeleknek kárpótlásul? Hát nyújtja a zsidókat. Azt nyújtja, hogy nem védi meg a zsidót. És mindenki meg van elégedve. A rutén a jogával, a lengyel azzal, hogy ütheti a zsidót. És a zsidó?

Istenem, a zsidónak sohasem volt az a történeti hivatása, hogy megelégedve legyen.

Zsidó törvénykezés érvényessége.

Paskesz Lipót kassai és Weisz Izidor nyirbátori borkereskedők valami nem teljesített borszállításból folyólag évek óta perlik egymást. Megjárták már a nyirbátori tekintetes kir. járásbírástól a nagytekintetű debreceni kir. ítélőtábláig vagy kétszer az összes igazságszolgáltatási fórumokat, s ennek eredményeképp a múlt 1913. év elején újra kezdték a tárgyalásokat a nyirbátori járásbírásnál, mert a tábla az alsófoku bíróságok ítéleteit föloldotta. Nyilvánvaló volt, hogy ennek a pörnek soha sem lesz vége. A perköltség szaporodott, a pörös felek vénültek, úgy érezték, hogy az ügyvédek unokái fognak hűsölni a tekintélyes pör kellemes árnyékában, melynek magvát ők ültették, ha ez így tovább megy. Végre megtört szívvél bár, de elhatározták, hogy kibékiülnek. Egyezséget kötöttek, hogy a nyirbátori orthodox rabbihoz, Teitelbaum Naftalihoz fordulnak, hogy bölcs ítéletével ő vágja ketté az ő percsomójukat gyorsan és biztosan, mert a kir. bíróságok igazsága szörnyű ólmos lábakon jár.

Az egyezséget tett követte. Nem telt bele nyolc

nap és az alperes Weisz Izidor már fizetett is Paskesz Lipót felperesnek 300 koronát abban a tudatban, hogy ezzel lekvitte a 700 koronás pert a költségekkel együtt.

Paskesz Lipót azonban ekkor gondolt egyet. Ugy érezte, hogy vele igazságtalanság történik. Őt nem elégítette ki a 300 korona. A pényt ugyan fölkezelte, de azután ismét folytatta a járásbírósnál szünetelőbe tett pert azzal az érveléssel, hogy a perrendtartás szerint választott bíróság csak a törvényben megszabott alakszerűségek betartása mellett hozhat ítéletet, őt tehát az az egyezség, hogy rabbi döntsön az ügyükben, nem kötelezi; a fölkezelt 300 koronát a követelésébe beszámítja, de a hátralékos 400 egynéhány korona tőke és a perköltségek megfizetésére kéri az alperest kötelezni.

Az alperes Weisz Izidor védekezett. Előadta, hogy a választott bíróság alakszerűségeit nem tartották be, s így az egyezségnek a rabbi döntésére vonatkozó része csakugyan érvénytelen, mert törvénybe ütközik. Az egyezségnek mégis vannak a per további folyamán figyelembe veendő momentumai. Így nyilvánvaló, hogy az a kikötés, hogy a rabbi döntését kéri ki, magában foglalja a zsidó törvények szerint való ítélkezést. A magyar magánjog szerint ki-ki aszerint tartozik teljesíteni, amint kötelezte magát, az adott esetben tehát a zsidó törvények szerint. Tagadta, hogy a zsidó törvények szerint felperesnek több járna 300 koronánál és erre bizonyítást ajántott az 1868: LIV. törvc. 157. és az 1893: XVIII. törvc. 63. §-a értelmében, állítván, hogy a zsidó törvények olyan elbírálás alá esnek, mint ezekben a törvényszakaszokban említett külföldi vagy külön-szerű jogok és szokások, amelyeket ugyan a pörös fél tartozik bizonyítani, ha a bíróság nem ismeri őket, de viszont a jogszabály bebizonyítása esetén a bíróság azt figyelembe venni köteles.

A járásbíró az alperesi védekezést elutasította azzal, hogy a zsidó törvény sem külföldi, más államban érvényes jogszabály, sem különleges szokás, hanem elavult jog, s az alperest elmarasztalta. Minthogy az ítélet alapján a felperes biztosítási végrehajtást akart vezetni az alperes ellen s az üzletét bezáratni, a felek most már polgári úton 300 koronában végleg kiegyeztek s így az érdekes pör nem került felsőbb birói döntés alá.

Érdemes azonban kissé elmélkedni a pör fölött. Logi szempontból szinte kétségtelen, hogy az ítélő járásbíró tévedett, mikor a zsidó törvények bizonyítását mellőzte. Ugyanis az a körülmény, hogy valaki elavult jog szerint kötelezi magát, magát a kötelezést nem teszi érvénytelenné, hanem csak egyszerűsíti a kötelezést tartamának megjelölését. A kötelezést, mely elavult jog alapján jön létre, lehet az elavult jogszabályok részletes idézésével is megkötni, de ha ezt a felek technikai okokból nehézkesnek tartják, egyszerűen hivatkoznak arra az elavult jogra: akkor ezt a jogot a bíróság nem közjogi okokból, a perrendtartás alapján, de mint a kötelmi viszony lényeges alkatelemét figyelembe venni s az elavult jog bizonyítását megengedni tartozik. Habár tehát az alperes védekezése talán nem volt is egészen

helyt álló, a bíróság, mint a felek közti kötelmi viszony lényeges alkotó elemének, a zsidó törvényeknek bizonyítását megengedni tartozott volna.

Érdekesebb azonban vallási szempontból az ügy. Paskesz Lipót szép fekete pajeszt visel hithű vallásossága jeléül. Weisz Izidor szintén. Az ortodox rabbi, tehát saját lelkészük ítéletében egyeznek meg, de mikor teljesítésre kerül a sor, akkor az a fél, akire az egyezség hátrányos, fölkezelte ugyan a 300 koronát, de azután az állam bíróságainál kibuvót keres az egyezség alól és ki is buvik alóla. Mit ér az olyan vallásosság, amely pajeszt visel ugyan, de a vallási szankción kívül egyéb eszközzel ki nem kényszeríthető egyezséget meg nem tartja, sőt a másik félnek a vallásbeli közösség erejébe vetett bizalmát a maga javára használja ki? Van-e értéke az ilyen vallásosságnak s van-e értelme egyáltalán az ilyen ki nem kényszeríthető, érvénytelen egyezségkötésnek?

Helyes volna ugyan, ha a bíróságok, ha egyébkor nem is, de legalább a zsidó pörös feleknek hasonló ügyeiben zsinórmértékül vennék a zsidó törvényekben megnyilvánuló méltányosságot, sőt ennek gyakorlati alkalmaztatására lehetőleg törekedni kell. Másrészt azonban sokkal helyesebb az állam szankcióval járó törvényeit a magánjogi életben elfogadni, azok szabályait szem előtt tartani, a vallásosságot pedig meghagyni a belső boldogság legfőbb tényezőjének.

Az agyagember és alkotója körül.

Kis tanulmány-féle.

Írta: Szabolcsi Miksa.

Két helyről is egyszerre kapjuk a kérdést: a valláshoz tartozik-e az agyagemberben, közönségesen a *gólem*ben való hit?

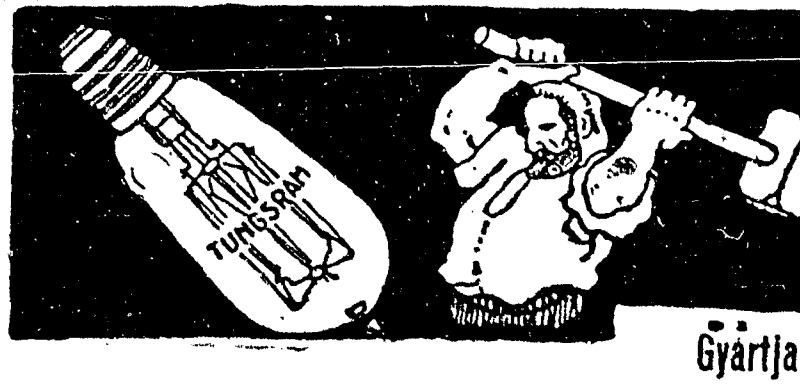
Prágában járhatott mindakét kérdezősködő, ott hallhattak a gólemről és arról, hogy a jámbor zsidónak hinnie kell benne.

Feleletünk: A gólem: mese. És a prágaiak, kik hitét terjesztik: legkevésbé sem jámbor zsidók.

A prágai zsidó hitközség hajdanában a vallásosság és a zsidó tudomány erős vára volt. *Volt.* Ma már nem az. Hosszu idő óta nem az. Mindakettő: a vallásosság is, a zsidó tudomány is: Prágában már csak a híres régi zsidó temetőben él.

Vallásosság és zsidó tudomány nincs, de vannak a hitközségnek legendái és ezek között a leghíresebb a gólemről szóló. Érdekes már most, hogy ezeket a meséket a prágai zsidók, — komolyabbak is, — hitként szeretik feltüntetni, igazolván ezzel a híres mondást, hogy: *fehl der Glaube, stellt sich der Aberglaube ein.*

A gólem agyagból való emberi alak, melyet a mese szerint a Hoher Rabbi Löwnek elnevezett Rabbi Jehuda ben Becallél (meghalt 1609-ben Prágában) gyurt meg. Az agyagba azután a nagy kabalista rabbi életet lehelt, még pedig úgy, hogy teremtménye nyelve alá helyezte a Mindenhatónak titokteljes és félelmetesen szentséges egyéni nevét (a sém ha-mefórest), melyet egyedül ő, a Hoher Rabbi Löw, tudott az összes emberek közt, kik abban az időben éltek.

NE FOGADJON EL MÁST MINT

TUNGSRAM

HAZAI GYÁRTMÁNY. ÓVAKODJUNK ÚTÁNZATOKTÓL!

Gyártja: Az Egyesült izzólámpa és villamossági r.-t. Ujpest

FELÍRÁSÚ VALÓDI

DRÓTLÁMPÁT.

Jegyezzük meg mindjárt, hogy maga a Hoher Rabbi Lów (hogy miért hívták közönségesen Lównek, mikor Jehuda volt a neve, annak az a magyarázata, hogy a Jehuda törzsének, melyről a Szentírás szól, oroszán volt a cimere. Később ezért mindenki, kit Jehudának hívtak, a cimer után, az Arje, azaz oroszán, németül a Lów nevet viselte) — maga a Hoher Rabbi Lów tehát *nem legenda*. Élt és mint prágai főrabbi áldásosan működött. Siremlékén az olvasható, hogy 15 munkát írt, ezeket a hozzáértők ismerik is, de *gólemről nincsen bennük szó*, egyetlenegy sem.

Leghíresebb műve, a „Gur Arje“ kommentár a nagy Rasi kommentárjához a Tórára; de ezt a legkiválóbb produktumát sem lehet még csak összehasonlítani sem a sokkal később élt Ezekiel Landau „Nóda bi-Jehuda“ című munkájával. Landau is prágai főrabbi volt, gólemet nem tulajdonít neki a meseköltés, de neve említett műve révén egész Izralben él. A Keleten úgy, mint a Nyugat zsidósága között ismeri minden talmudista és igen sok esetben, a vallásos életben fölmerülő igen sok kérdésben könyve szerint döntenek.

Nagy tettről, minő volt pl. Manasse ben Jisraelé, kinek köszönhető, hogy Anglia megnyitotta kapuit a zsidók előtt, sem tudunk. Csak azt tudjuk, hogy a legenda fölkapta a nevét és hogy akadnak hívek, kik azt gondolják, hogy vallásosak, mert hiszik a naiv mesét, miszerint a Hoher Rabbi Lów, nem akarván magát kiszolgáltatni ember által: mint már említettük, agyagból emberalakot készített, életre keltette, elnevezte Jaszele-nek és vele végeztette minden dolgát. De csak hétköznap. A szombatnak érkezével, kivette szolgája szájából az odahelyezett szentséges szent sém-hamefórást, melyet szombat kimenetelével újból Homunculusa nyelve alá tett, hogy tovább szolgálja.

A dolgot fölkapott héber mesekönyvek, az inasi föladatakon kívül nagy célt is szolgáltattak a gólemmel, melynek sem tűz, sem víz, sem semmiféle fegyver nem ártott és amelyben annyi erő volt, hogy egy egész ezred katona sem birt vele. Kikutattatta és meghiusította vele mestere a hamis vérvádakat, melyek alatt sokat szenvedett az akkori prágai zsidóság és mikor megszűntek a gonosztevők Izraelt ilyen megbecstelenítő és hazug váddal illetni, a Hoher Rabbi Lów örökre elnémitotta gólemjét.

Nem hiszed?

Menj az Altneu-zsinagóga padlására és még ma is találsz ott agyagot. Ez az agyag a gólemtől való, melynek maradványait odavittette mestere, mikor elhatározta, hogy Joszelet többé föl nem ébreszti.

Még most sem hiszed?

Akkor menj szombat köszöntésekor magába abba a zsinagógába és tapasztalod, hogy a szombati zsoldárt (a 92-iket) *kétszer* mondják el abban a templomban.

Ami igaz is.

Ha elmondották a szombati zsoldárt, akkor itt a szombat. De megtörtént, hogy a zsoldár elrecitálása után különösen az iparosok közül még többen érkeztek a templomba. Ezek kétségbe voltak esve, hogy eszerint ők megszegték a szombatot. A templomban belekaptak a Mizmór sir lejóm ha-sabosz-kezdetű, a szombat beköszöntését jelentő zsoldárba és ők otthon még dolgoztak. Hogy könnyítsen a jámbor mesteremberek lelkiismeretén, a szent rabbi elrendelte, hogy olyan esetben ismételjék meg a zsoldárt, hogy a szombat csak akkor kezdődjék. Minthogy ez gyakran megtörtént, megállapodtak abban, hogy péntek este egyáltalában megismétlik a Mizmór sir lejóm ha-saboszt.

— Csakhogy ez nem így van, szólnak a mesemondók. A magyarázat sokkal egyszerűbb, semhogy elfogadhatnák.

A Mizmór sir lejóm ha-sabosz megismétlésének a prágai Altneu-zsinagógában egészen más oka van.

Megtörtént egyszer, — ezt mesélik, — hogy a Hoher Rabbi Lów péntek este-felé elfelejtette kivenni a gólemszájából az annak életet adó sem-hamefórást. Leáldozott a nap és csaknem teljesen bekövetkezett már az est. Az Altneu-zsinagógában már belekaptak a szombati zsoldárba, mikor hírét hozták a nagy rabbinak, hogy a gólem valóságos pusztításokat visz véghez a zsidó-negyedben. Nincs kiosztva számára munka és nincs, ki parancsoljon neki. Rombol tehát és pusztít. A rabbi ijedten futott a szomszédos házba, melynek falait kezdte épen ledöntögetni a gólem. De megpillantván mesterét, megjuhászodott. A nagy kabalista ráparancsolt az agyagóriásra, feküdjék a hátára és nyissa ki a száját. A gólem ezt megcselekedte, mire a rabbi kivette a nyelve alul a titkos istennevet és visszasietett a templomba, ahol az ő kedvéért megismételték a Mizmór sir lejóm ha-saboszt, nehogy úgy lássék, mintha a Hoher Rabbi Lów szombaton munkát végzett volna. Ennek emlékéül azóta péntek este egymásután kétszer mondják el ezt a zsoldárt az Altneu-zsinagógában. Joszelet pedig a Hoher Rabbi Lów többé föl nem támasztotta. Azt mondotta, hogy aki képes megfeledezni teremtményeiről, az ne teremtsen. Emberhez csak ember való. A gólem testét szombat végén az elszomorodott mester fölvitette a templom padlására, ahol agyagrészeit ma is látni.

Nincs kizárva, hogy volt a nagyhirű rabbinak egy Joszele nevű szolgája, ki erős volt, mint a bika, gazdájához hű volt, mint a jó kutya, de amellet olyan kimondhatatlanul buta volt, mintha csak agyagból teremtdött volna, amiért közönségesen gólemnek mondták, azaz emberi formájú, de ész és szellem nélkül való alaknak. Lehet az is, hogy Joszelet csak gazdája tudta irányítani. Szavára mindent megtett, de csak kárt okozott, ha a rabbi parancsa valamely munkához le nem kötötte. Lehet, hogy így támadt azután a legenda a rabbi agyagemberéről; lehet, hogy másképp történt, csak az nem történt, — ez holt bizonyos, — amit Prágában akarnak elhiteni az idegen látogatóval. A gólem, úgy látszik, a prágai zsidók büszkeségei közé tartozik. Sérti lokálpatriotizmusukat, ki kételkedni merészkedik benne.

Hát még aki azt teszi, mire prágai látogatásomkor én vetemedtem, hogy t. i. kineveti őket.

Szemembe is vágta vezetőm, hogy jártak már abban a temetőben (a hires régi temetőben történt az összekocsnás) nagyon mivelt emberek, de a gólemben hittek.

Azzal védekeztem, hogy a nagyon mivelt emberek közt nagyszámmal vannak a nagy smok-emberek. Ilyen mesét ítélő képességgel följuhászott, egészséges eszű ember nem hisz. Jöjjön különben — szoltam kíséremhez — még egyszer a nagy rabbi siremlékéhez; 53 sornyí írás van a mauzoleumon, megszámláltam. Képzeli, hogy a kőbe vágott életrajzból, melyben elmondják, hogy a nagy rabbi glosszákat írt Tószafóthoz, kifelejtették volna azt, hogy *embert teremtet*? Van ez olyan nagy dolog, mint a glosszák a Tószafóthoz. Megjegyzem, hogy akkor sem hinném, ha odairták volna, mert egyedül Isten keltheti életre az anyagot, de nem említi a gólem esetét egyetlen betűvel sem a fölírás, ami azt bizonyítja, hogy akkor még nem tudtak a meséről. Bizonyítja, szóval, azt, hogy a mesét csak később költötték. Olvassa elkülömben a fölírást, itt vagyunk az emlék előtt, olvassa el, van-e szó a sorokban a gólemről? — Emberem csendesen felelt: pontozatlan héber írást nem tudok elolvasni.

— Ez nem is minden ember dolga, de azt csak megengedi, hogy ilyen eseménynek hire, ha az igaz lett volna, tulment volna a prágai gheftó határain. Hangos lett volna tőle a világ és a férfiut, ki képes életet lehelni

az agyagba és az így teremtetett embert, ki megsebesíthetetlen, nem eszik és nem iszik, amellet olyan erős, hogy egymaga várat tud lebontani, vagy fölépíteni, teljesen alá tudja rendelni akaratának: istennek tettek volna meg a földön. Ha ilyen csodára lett volna képes a prágai rabbi (Mózesről, az isteni férfiuról sohasem olvastunk ilyet) — miként történhetett mégis, hogy népét vigan tovább üldözték a zsidófalók?

Nem más azért a gólem, mint szép mese, kedves vezetőm. (Emberem nem foglalkozásszerű vezető volt, hanem jó módu és iskolákat végzett, törzsökös prágai ember, kihez ajánlatom volt és ki nagy szeretetreméltósággal sorra megmutatta a prágai látnivalókat.) De azért nem csodálkozom, hogy ennyi hívőre talál, ha, mondjuk, Kolomeában történék a dolog, ahol a hivek különben is hivek. Önöknél, prágai zsidóknál, ez más megítélés alá esik. Tegnap, szombat lévén, öt templomot jártam be, de mind az ötben nem találtam annyi imádkozót, ahányat akármelyik kisebbrendű egyleti templomban látni minálunk Budapesten. Vallásosnak tehát nem vallásosak, de akkor mi jögon babonások önök? A hit mellett elfér esetleg egy kis babona is, de önök, kik tán Istenben sem hisznek, hogy mernek hinni a gólemben? — Vagy tán ép azért? —

*

Legendás alakká a Hoher Rabbi Löw nem a gólem révén vált, mely, vagy ha úgy tetszik: aki nem is exisztált, hanem azzá vált, úgy vélem legalább én, meghívása folytán II. Rudolf császárhoz. Nem történt sohasem azelőtt, hogy az uralkodó meghívta volna valamelyik prágai rabbit, de megtörtént a Hoher Rabbi Löwvel.

A 1592. év február havának 16-ikán, egy vasárnapon a császári palotából a Hradsinon (II. Rudolf császárnak tudvalevőleg Prága volt a rezidenciája) udvari fogat érkezett a gheftóba. A kocsiban ülő császári adjutáns levelet vitt a rabbinak, melyben őfelsége sajátkezűleg és nagy tisztelettel magához hívta a zsidók bálványozott mesterét, a Hoher Rabbi Löwet. A dolog zsidó körökben óriási föltűnést és leirhatatlan nagy örömet keltett. Mert a Hoher Rabbi Löw kedvence volt a népnek. Magas, szép férfi volt. Nagy szónok volt. Tele volt jóssággal és nemes érzésekkel. Pénzre sohasem helyezett súlyt. Idejét a szent könyvek tanulmányozása, tanítás és jötevés közt osztotta föl. Jámborságának, Istenben való bizalmának és alázatoságának nem volt határa.

Csak hogy önök, olvasóim, most másra kíváncsiak. Arra, mi történt azon a vasárnapon a Hradsinban.

Sajnálom, nem elégíthetem ki kíváncsiságukat. A rabbi az órákig tartó beszélgetésből soha egy szót sem árult el és a császár sem szólt soha senkinek sem a dologról.

A titok csak emelte a híres rabbi nimbusát. Nem tudták, miről esett szó császár és rabbi között, minél fogva csak nagy, nagyon nagy dologra gondoltak. Pedig... Tartsunk azonban rendet.

Amilyen nagy papjuk volt az akkori prágai zsidóságnak Rabbi Jehuda ben Becallélban, ép olyan kiváló világi vezérük volt a híres *Mardochái Meizel* személyében, ki kora legnagyobb zsidó filantrópja, de egyszersmind legnagyobb kereskedője is volt. A híres Meizel-féle zsinagógában, melyet ő építtetett és szerelt föl, még pedig egészen a magáéból, még én is imádkoztam több mint 320 évvel megépíttetése után. Nagy vagyona és nagy üzletei révén nagy összeköttetésekre tett szert, a nemeseken és főurakon keresztül föl egészen a császárig, kinek Meizel házi bankára és pénzügyi bizalmasa volt. Meizel révén tudhatta meg a császár, milyen nagy kabalista a prágai főrabbi, már pedig kabalistára rég vágyódott az imperátor.

II. Rudolf tudvalevőleg szenvedélyes alchymista volt. A bölcsek kövére, vagy magisteriumra, mely minden testet aranyrá változtat és minden betegséget meggyógyít, a császár milliókat költött, (a alchemia a régi idők hatalmasainak egyik nagy szenvedélye volt), — de hiába, csak nem tudta megtalálni. Egyszer csak azt hallotta a császár, hogy van Prágában egy nagy kabalista rabbi. Hisz ez nagyszerű, gondolhatta magában. Az alchemiához az kell: a kabala. Nem tudom, közölte-e ezt előzetesen a császár házi zsidójával, csak az bizonyos, hogy a rabbit a fennemlített napon nagy kitüntetéssel színe elé vitette.

Mi történhetett az audiencián?

Nem tudni, de következtetni lehet egyes szimp-tomákból.

A rabbit udvari fogaton hozatta a császár, de nem vitette haza semmiféle fogaton sem.

Röviddel a fogadtatás után a Hoher Rabbi Löw otthagya Prágát, otthagya Rudolf császár országait és visszatért Lengyelországba, Pozenba, ahol azelőtt is élt és ahol most a pozeni zsidóság főabbijává választották.

Ezeket összefoglalva, nincs kizárva, hogy a császár, kinek agyveleje különben sem működött kifogástalanul, (ami miatt később el is vesztette trónját) — a bölcsek köve titkát követelte a rabbitól. A rabbi természetesen nem lehetett a császár szolgálatjára, amit ez tán el sem hitt, hanem azt gondolta, hogy nem akarja fölfedni előtte a nagy titkot. Ezért haragudhatott meg a császár és ezért találhatta jónak a rabbi, hogy ideje korán meneküljön.

Igaz, hogy négy esztendővel később a Hoher Rabbi Löw visszatért Prágába, ahol azelőtt csak rabbi volt és ahol most főabbivá választották; az is igaz, hogy akkor még élt Rudolf császár, de tudomásul veendő az is, hogy az abban az időben történt, mikor a törökök Mohamed alatt megverték az osztrák hadsereget Maximilián főherceg alatt, Bocskay is győzelemről-győzelemre vitte hajduit, sőt Ausztriába is betört, olyan időben szóval, mikor a császárnak sürgősen pénzre volt szüksége, amely pénzt Mardocháj Meizel bocsájtotta rendelkezésre. Ilyenkor a császár kegyes volt és teljesítette Meizel kérését, hogy kedvelt rabbija visszatérhessen. Lehet, hogy ez az egész kombináció, amely nem is az enyém, hamis, de ez nem baj, legfeljebb van egy hamis kombinációval több. Annyiban nem találták ki, mit beszélhetett II. Rudolf császár a Hoher Rabbi Löwvel, hogy nem málör, hogy megint akadt valaki, aki nem találta ki.

*

A Hoher Rabbi Löw házas életében módfelett boldog volt. Felesége, Pérele, mintája volt a derék zsidó feleségnek. Áldása volt házának és áldás különösen a férjére nézve, „kit úgy vett körül szeretettel, mint a kerítés a gyümölcsös kertet“. Férje előbb halt meg, de 8 hónappal később követte a sirba ő is és nagyhirű férjével egy és ugyanazon siremlék alatt pihennek. Sirköfölrata hymnus a hős asszonyra.

Mert Pérele az volt.

Jehuda ben Becalél, a későbbi Hoher Rabbi Löw, még félig gyermek volt, mikor egy gazdag prágai kereskedő eljegyeztette vele leányát. Maga Jehuda ben Becalél szegény szülők gyermeke volt, de olyan csodás tanuló, olyan szép és jámbor volt, hogy a gazdag ember sietett biztosítani benne a leendő vőt, minthogy előre sejtette, hogy a kis Löw majdan nagyja lesz Izraelnek. Nem is hagyta szüleinél, hanem magára vállalta nevelését, utóbb elküldte ama kor legnagyobb zsidó tudósának, Rabbi Salamon Lurja, a „Jam sel Selómó“ című, nagyhirű munka szerzőjének jesivájába, Pozenbe. Mig a fiatal Löw itt tanult, leendő apósa egyetlen napon elvesztette egész va-

gyonát. A városon átvonuló lovascsapat megrohanta házát és elvitt mindent, ami benne volt, magát a házat fenekes-től földulván. Levelei irt erre a hirtelen elszegényedett ember Pozenbe, melyben a fiatal Löwöt feloldotta ígérete alul. — Tudom — ez volt többek közt a levélben — hogy fiatal tudós, mint te vagy, csak gazdagon nőülhet. Mint-hogy szegénység mellett nem tudnád folytatni tanulmányaidat, már pedig neked az kell, mert terád nagy föladat vár Izraelben. Felelt erre a vőlegény: Nem vagyok föloldva. Isten, ki adott már egyszer vagyont, megcselekedheti ezt még egyszer. Várok. Ha várrám Pérele, én is várok ő rá. Csak ha férjhez megyen, gondolok házasságra én is, mert házasodnom kell, ha vérző szívvel teszem is, ha nem Pérele válnék párommá. És várt, az ifju nagy öröme, Pérele is, kinek atyja a hajdani nagy vagyon roncsaiból kenyeres boltot rendezett be. Abban foglalatostkodott Pérele, várva a jó szerencsét, mely meg is jött.

Lovas katona hozta. Ahogy elvinni is lovas katonák vitték el.

Kenyeret vett a boltban egy arra lovagló dzsidás. De mikor fizetnie kellett volna, kacagni kezdett, kiszaladt a boltból, lovára kapott és elvágtatott. Azaz csak elvágtatott volna, ha meg nem lazul alatta a nyereg, úgy hogy akarva nem akarva, le kellett szállani a lóról. Akkorra már ott volt Pérele is, ki kérve-kérte a katonát, fizessen vagy adja vissza a kenyeret, neki is pénzért adják, ő szegény leány, nem adhatja oda ingyen a kenyeret. A katona restelte a leány panaszát a nyílt utcát, kapta hát a lőtakarót, odavetette a leánynak, szólván: itt a zálog, jövő héten eljövök érte. Csakhogy nem jött el, sem az ígért időben, sem máskor. Nem jött el sohasem. El is akarta már adni a takarót Pérele édes atyja, mikor azt vette észre, hogy az egy nagyon drága darab; azaz nem is drága darab, hanem egy egész vagyon. A lőtakarón több nagyértékű drágakő volt. — Ellenség országából hozhatta magával a katona, mondotta Pérele, mert ilyen takarók nálunk nincsenek is; mire szólt az atyja: rövidlátásu vagy te, Pérele, ha nem ismered föl a katonában az Isten küldöttjét. Illés próféta durva katonaruhát öltött magára, ő jött el hozzánk lóháton, hogy ilyen módon természetesnek lássék, ami tulajdonképen csoda.

De minek meséljek tovább. Pérele megint jómódu leány volt és megkapta a vőlegényét, ki hűségesen várt és kit a nemes leány meg is érdemelt. Feleségévé lett a későbbi világhírű Hoher Rabbi Löwnek, kinek fejére legendákból és mesékből gloriolát fontak, minővel Simon ben Jochai óta, nem ajándékozott meg mestert a zsidó népköltészet.

A MAGYAR ITO.

Uj jelentkezések.

Rendes tagoknak jelentkeztek:

Klein Samu hivatalnok ivén: *Rapaport* Miksa fakeskedő Rimaszécs, *Weintraub* Dávid keresk. Rimaszécs, ifj. *Deutsch* József bérlő Nemesradnót, *Seidner* Bertalan Rimaszécs, *Klein Samu* hivatalnok, özv. *Lustig* Dániel kereskedő Harmacs. *Fizettek összesen 24 koronát.*

Jacobi József dr. ivén Budapestről: *Kertész* Arthur cégvezető, *Weinstein* Andor keresk., *Halmos* Sándor cégvezető, *Weisz* Norbert keresk., *Schillinger* Béla keresk. *Fizettek összesen 20 koronát.*

Breiner Benő (Zalaegerszeg, fizetett 4 K).

Városhidvégi hitközség ivén: *Klein* Jenő (Középbogárd, fizetett).

Befizetések.

Kollmann J. Gyula 4, *Borsódi* József dr. után *Krausz* Benőtől (Somogyszob) propaganda-költségre 5, *Nobel* Ede Budapest 4, *Kunhegyesi-bizottságtól* 32 tag után 128, *Városhidvégi hitközség* után 19 tag után 1914. évi tagsági díj 80, összesen befolyt 225 korona.

Helyesbítés. Folyó hó 11-iki számunkban tévesen *Kann* Vilmos helyett *Kém* Vilmos és *Meister* Zoltán helyett *Muster* Zoltán nevek szerepeltek.

Az összes hozzánk befolyt pénzeket átadtuk *Winterberg* Gyula udvari tanácsos urnak, az ITO nemzetközi igazgatótanácsa magyarországi tagjának, ki azokat a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankba letétbe helyezte.

HIREK.

— **A magyar zsidó muzeum ügyének felkarolása** érdekében figyelemreméltó javaslatot küldött hozzánk *Róna* (Ringelhaupt) békéscsabai ügyvéd. Szerinte nem csak az anyagi pénzbeli támogatás hiányán mulik a muzeum lassu fejlődése, hanem azon is, hogy szervezete nincs kiépítve. Pedig a szervezet kiépítése nemcsak a muzeális értékű tárgyak feltárását könnyítené meg, hanem sok műkincset megóvna a megsemmisüléstől s általában hozzáférhetőkké és olcsóbban megszerezhetőkké tenné a muzeális értékű tárgyakat. A szervezetet a javaslattevő egyesület alakjában véli megvalósíthatónak, oly formán, hogy a Budapesten székelő központnak minden számottevő hitközségben egy-egy fiókja, vagy legalább is exponense működne. Állítja — és hozzátehetjük, teljes joggal — miképpen minden hitközségben akadna néhány lelkes, a zsidóság multját és intézményeit ismerő, hozzáértő hitrokon, akik a rájuk háruló feladatot készséggel vállalnák el. E feladat — írja egészen helyesen — csak kezdetben járna nagyobb mérvű fáradtsággal, amennyiben a legelső és legfontosabb teendő az egyes hitközségekben lévő muzeális értékű tárgyak összeírása és konzerválása volna. Ennek természetesen a legpontosabban, szinte házról-házra járva, kellene történnie, mert a vonatkozó tárgyak megismerése formális kutatást igényel. Evvel a munkával kellene pótolni a propaganda hiányát s evvel kellene biztosítani azt a muzeális érzéket és ismeretet is, ami nemcsak a tömegekből hiányzik. Számos muzeális tárgy van szegény és főleg az elszegényedett családok birtokában, akik ezeket szüleiktől örököelve, vagy jobb napjaikból megtartva, nem műérezkük, hanem más indokból eredő ragaszkodással napjainkig megővták. Kivált a régebbi hitközségek benszült s most vagy egykor jómódu családjainál számos oly tárgy és ereklje található, amelynek méltó helye a magyar zsidó muzeumban volna. Maga a javaslattevő is sok ily muzeális értékű anyagról tud. Szerinte az is a vidéki fiókok vagy exponensek föladata volna, hogy a muzeális értékű tárgyak tulajdonosainak megmagyarázzák, miképpen műtárgyaik átengedése nem igényli föltétlenül a tulajdonjogról való lemondást, hanem azok örök letétképpen is átengedhetők. A mindenképpen okos és a célt egyszerű eszközökkel erőteljesen szolgálni hivatott javaslatot érdemes megfontolás tárgyává tenni, sőt sok fontolgtatás nélkül megvalósítani is helyes lesz.

— **A polgári esküvőkről.** Egy vidéki jó zsidó-érzésű olvasónk, aki a minap egy budapesti lakodalom vendége volt, hosszú levélben panaszolja el nekünk, hogy az uj pár a polgári esküvőre szombaton fiakkerral hajtatott és törvény szerint sajátkezüleg irta alá, szintén szombaton,

az anyakönyvi hivatalban a házassági oklevelet, de azért vasárnap odaállott a pap elé, hogy házasságát áldja meg. A szombati fiakkerezésben és írásban oly szent nap előtt, minő a vallásos esketés, helytelenséget lát s ezt azért teszi szóvá, mert érdeklődve az iránt, hogy rendszer-e ez, azt a választ kapta, hogy bizony nem egyedülálló az eset. Mi türes-tagadás — a polgári esküvőknek szombati napon való megtartása s a szombatnak evvel járó igazán elkerülhető megszégése — egyáltalán nem fölemelő jelenség. Az új párokat semmi sem kényszeríti arra, hogy ha már vasárnap, a törvényes szünnapon akarják frigyüket vallásilag megáldatni s a lakodalmat megülni, éppen szombatot válasszák a polgári esküvő napjául, amikor a fiakkerozás és az írás — ami a felvonuláshoz és az anyakönyvi okirat aláírásához kell — vallásilag meg nem engedett dolog. A polgári esküvő az egész előző héten, vagy az egyházi esküvő napján, vasárnap is megejthető, így tehát nincs elháríthatlan akadály annak, hogy a szombat, pláne oly fontos aktus előtt, minő a házasság — szentül tartassék. A papok és a zsidó anyakönyvi hivatal erre figyelmeztethetnék az új zsidó párokat és hozzátartozóikat s ha figyelmeztetésüknek eredményei nem mutatkoznának, még megtorló intézkedésekkel is gondoskodni kellene arról, hogy az új párok a szombatnak egyáltalán nem szükséges megszégésével kezdjék a boldog házasságot.

— **Két nagy kitüntetés.** A Pester Lloyd hatvan-éves jubileuma alkalmából a király *Kohner* Adolf bárónak, mint a Lloyd társulat elnökének a Ferenc József-rend középkeresztjét a csillaggal, *Székely* Ferenc udvari tanácsosnak pedig, mint a nevezett társulat alelnökének a Ferenc József-rend középkeresztjét adományozta. Nem kell külön kiemelni, hogy is minden olvasónk tudja, hogy mindkét kitüntetett a magyar zsidó közéletnek legelső, vezérsorban álló tényezője. *Kohner* Adolf báró egyelőre inkább szociálpolitikát teljesítő emberbaráti intézményeink vezetésében és megalapozásán fáradozik s úgy ebben a minőségében, mint a hitközségi életben is irányító gondolatokat ad a magyar zsidóság számára, *Székely* Ferenc udv. tanácsos pedig az egyetemes magyar zsidóság nagy kérdéseinek megoldásán fáradozik és akcióinak vezetéséhez ad sulyt a maga egyéniségével. Bár a kitüntetés e vezérembereink egyikét sem oly munkákért érte, amelyeknek felekezeti vonatkozásuk volna, mégis az egész magyar zsidóság örömmel veszi tudomásul, hogy legfelsőbb helyen így becsülik meg azokat a kiválóságokat, akik a felekezet ügyeiért is exponálják magukat és remélhetőleg e téren is még emlékeztető eredményeket fognak elérni.

— **Udvari tanácsos.** *Sichermann* Bernát dr. ügyvédet, a Hitelbank ügyészét, a törvényelőkészítés terén szerzett érdemei elismerésül, a király udvari tanácsosi címmel tüntette ki. *Sichermann* Bernát dr. alig pár évvel ezelőtt Kassáról, ahol a zsidó hitközség elnöke volt, került a fővárosba, ahol mint kereskedelmi és váltó-jogásznak már régen jó híre volt. Nemzetközi jogi értekezleteken több ízben képviselte a magyar kormányt és igazságügyet s azt hisszük, az udvari tanácsosi cím adományozásának alkalmával a brüsszeli kongresszuson keletkezett új váltótörvényjavaslatnak a magyar képviselőházban történt benyújtása szolgált.

— **Kir. tanácsos.** *Havas* Mórt, a nagyváradi Bihar-megyei takarékszövetkezet vezérigazgatóját a közgazdaság terén szerzett

érdemei elismerésül öfelsége kir. tanácsosi címmel tüntette ki. A békéscsabai takarékszövetkezet vezérigazgatói állásából hívták meg jelenlegi tisztségébe, amelyben másfél év alatt a régi évtizedes takarékszövetkezet a válság útjáról a biztos jövő révébe vezette.

— **Az OMIKE menzája javára** az Egyenlőség ösztökélése folytán megindult adakozás szünetel, ámbár az a helyzet, az a szükség és kényszerűség, mely a gyűjtés megindítására vezetett, még egyáltalán nem szűnt meg. Mikor az OMIKE menzája számára adományokat kértünk, ~~ama főiskolai hallgatók nyomorusága felé kívántuk a jó~~ szívek érdeklődését hajlítani, akik azokat a kis pénzeket sem képesek előteremteni, amiknek ellenében a menza a főiskolai hallgatóknak izletes ebédeket és főképpen a téli hideg időkben szükséges barátságos meleg tartózkodási helyet, hozzájuk való társaságban, nyújt. A menza a maga erejéből megtesz minden tőle telhetőt. Nemcsak azokat a differenciákat fedezi, amik a jó ebédek előállításának költségei és egységárai közt (50 fillér) ebben a drága világban fölmerülnek, nemcsak hívogató, kényelmes otthonszerű, az önművelődésre is alkalmas mindenféle szükséglettel felszerelt helyiségeket bocsájt a főképpen vidéki főiskolai hallgatók rendelkezésére, hanem százötvennek ingyen, nyolcvannak meg a csékély egységár feléért adja az ebédeket. De ez aztán minden is, amit anyagi erőinek teljes kimerítésével megtehet. Fájdalom, ez a minden azonban még távolról sem elég. Akik az OMIKE menzájának helyiségei felé járnak, azok nem ritkán látnak beesett arcu fiatalembereket, akik a menza környékén várják a jó szerencsét: egy-egy kollegájukat, aki egy-egy ebédjeggyel talán kisegithetné őket a *ma* zavarából. Mások nekibátorodva egyenesen az intézőnél jelentkeznek, hogy talán — hitelben hozzájuthatnának a jótéteményhez. Sőt olyan is akad, aki az éhségtől neki-kényszeredve, az intelligens ember pironkodásával úgy vél meleg falathoz jutni, hogy a menza pénztáránál nap-nap után váltakozva szivességből megjelenő hölgyektől úgy kéri az ebédadagok kiszolgáltatására szolgáló tantuszt, hogy ebédjegyet otthon, vagy a másik ruhájában feledte. Szívetépő dolgok ezek annak, aki őket közelről látja. De elvégre a többség érdekét nem lehet a kisebbségért egészen feláldozni, nem lehet az egész menzát kockára tenni, krízis elé vinni, hogy minden jelentkező zsidó főiskolai hallgató, bármily érdemes is erre, segítsenek. Segíteni itt a társadalomnak kell. Az OMIKE-nek és menzájának nincsenek kimeríthetetlen alapjai, sőt egyáltalán nincsenek is alapjai. Csak azt válthatja föl s apróztatja el jótéteményekre, amit a társadalom bocsájt a rendelkezésére. Ezért újra meg újra kérjük jöembereinket s mindazokat, akiknek van érzékük az igazi nyomoruságok megértésére, hogy a főiskolai zsidóhitű hallgatóknak azt a csoportját, amelynek ebédigényeiről az OMIKE menzája anyagi erői kimerülése folytán gondoskodni nem képes, szabadítsák meg a pironkodás lelki, az éhség testi gyötrelmeitől s esetleg az elzúllás veszedelmeitől is. Az éhező nagy diákok, csupa emberről ember szivszorongva várnak minden koronát, amiből az OMIKE menzája párolgó meleg ételeket tehet eléjük.

— **A vágújhelyi izr. reáliskola.** A vágújhelyi izr. reáliskola teljes nyolc osztályu intézményé igen nehezen tud kiépülni. Először annak az elvi kérdésnek megoldásáért kellett hadakozni, hogy az alreáliskolát egyáltalán ki lehessen főreáliskolává építeni; azután meg külön-külön

Maradandó értékű

valódi ezüst ajándéktárgyak, templomi diszek és bármicvo-ajándékok

óriási választékban, eredeti gyári árak mellett. Pompás ékszerek! Világhírű órák! Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve! **Schönwald Imre óra- és ékszertelepe Budapest, IV, Deák Ferenc-utca 21.**

minden osztály megnyitása érdekében folyt az eredményekhez nehezen jutó küzdelem. De, ugy látszik, a sok küldöttségjárás és föliratozás után, immár a nyugodtabb fejlődés medrébe terelődött a vágújhelyi zsidó reáliskola ügye, mert, mint velünk közlik, a vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte és megfelelő támogatással lehetővé tette, hogy az 1914/1915. tanév elején a **hatodik osztály** is megnyíljon. A pozsonyi tankerületi főigazgatóság erről az eredményről, melynek érdekében az Egyenlőség a múlt évben is felszólalt, értesítette a vágújhelyi zsidó hitközséget, hogy a szükséges további intézkedéseket idejekorán megtehesse.

— **A századik születésnap.** Ritka nagy kort adatott élnie *Schwarcz Salamon*nak, a budai hitközség legöregebb tagjának. A századik születésnapját f. hó 19-én ép testtel, ép lélekkel köszönthette. A nagy napot a községben nem is hagyták nyomtalanul elmúlni. Tóra elé szólították az aggastyánt, ahol *Edelstein* Bertalan dr. rabbi szívreható szónoklattal üdvözölte a község igazi vénjét és hozzá klasszikus stílusú héber Miseberachchal áldotta meg. A száz éves *Schwarcz Salomon* erre meghatottan mondotta el a Sechejonu áldásmondatot. Száz éves emberekkel nem minden hitközség dicsekedhetik ugyan, de ahol mégis akad, ott rendjén való és követésre méltó a tisztas élet 100 éves koránáljának ily megbecsülése.

— **Baranyavári Ullmann Emil** udv. tanácsos, a budapesti kereskedelmi és pénzvillág egyik kiválósága, hosszas szenvedés után élete 66-ik évében elhunyt. Régi magyar kereskedői ház ivadéka lévén, maga is évtizedeken át töltött be nevezetes szerepet a magyar közgazdasági életben. Kiváló képességei, megnyerő modora és jószíve a főváros társadalmának igen széles köreiből tették kedvelté. Ullmann György M. egy a magyar zsidóság életében is jelentős szerephez jutott család feje, volt az apja. Az Ullmann-család két ágra oszlott, mindenik külön nyert nemességet. Az egyik erényi, a másik baranyavári előnévvel. Baranyavári Ullmann Adolf a Hitelbank vezérigazgatója, főrendiházi tag, valamint baranyavári Ullmann Pál dr. főkonzul fivérüket vesztették az elhunytban, aki sokoldalú gazdasági és társadalmi tevékenységet fejtett ki. Így alelnöke volt a Lujza-gőzmalom r. t.-nak, igazgatósági tagja a magyar cukoripar rt.-nak, a Pesti könyvnyomda rt.-nak, a magyar szövőárugyár rt.-nak és az Unio erdőipari rt.-nak, felügyelő biz. tagja az Adria tengerhajós rt.-nak és ülnöke a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéknek. Emellett éveken át börtanácsos és keresk. kamarai tag volt. A felekezeti élet is készséges munkáját vesztette benne. A pesti hitközség és chevra-kadisa képviselőtestületi tagjai közé választották s felekezeti jellegű jótékony egyesületeinkben is szívesen viselt munkával járó tisztségeket is. A budapesti kereskedelmi testület egyik vezéremberét tisztelte benne és mint ilyet, a kereskedelmi akadémia vezérő-bizottságában delegálták. Királyi elismerésben több ízben részesült. 1898-ban királyi tanácsosi, majd 1910-ben udv. tanácsosi címet kapott. Fia baranyavári Ullmann Ödön a bács megyei cukorgyári rt. üzletvezetője és leánya *Hasenfeld* Arthur drnak, a Szt.-István-kórház főorvosának a felesége.

— **Gyászünnep.** A budapesti rabbiszeminárium elhunyt rektorának, *Bacher* Vilmos drnak, a világhírű nagy tudósnak emlékét gyászünnepélyen fogják felujítani, melyet a rabbiszeminárium tanári kara rendez. Az ünnepség az intézet templomában f. hó 26-ikán, d. u. 4 órakor lesz.

— **A lőcsei statusquo hitközség** f. hó 11-ikén tartotta meg tisztujtását. Ebben a hitközségben éveken át szenvedélyes pártharcok dúltak, melyeket egy agresszív kisebbség idézett elő azáltal, hogy orthodox imaegyesületté alakult s az anyahitközséggel való közösséget megtagadta. A különválásra irányuló törekvések külső, központi támogatásban és biztatásban is részesültek s így a perpatvarokodások lekötötték a hitközségnek munkaidejét, sőt anyagi erőit is. A 3 évvel ezelőtti megejtett tisztujtás még ennek az iránynak a jegyében folyt le. Az a párt, mely az elégedetlenkedők letörésével vélt célt érhetni, az előző választáson kisebbségben maradt s az új vezetőség, élén *Ábrányi József* dral, más békésebb taktikához nyult, amely, most már megállapítható, inkább célravezetőnek bizonyult. Az elégedetlenkedők közül sokan — bár még nem mindannyian — visszatértek, résztvettek a békés munkában s ha bár a f. havi választások előtt is akcióba készültek az elégedetlenkedők lépni, közvetlenül a választások előtt meg gondolták a dolgot és távolmaradásukkal intézték el a vitás ügyet, úgy, hogy az utolsó ciklus elnöke, *Ábrányi József* dr. egyhangulag volt megválasztható. Alelnökké *Grabert* Fölöpöt, templomelőjárókká *Höflich* Józsefet és *Pollák* Vilmost, pénztárossá *Zságr* Bertalant és jegyzővé *Bertányi* Bertalant választották meg. A választmányba is mind oly tagok kerültek, akik a békés együttműködés és a megegyezés békés eszközeinek a hivei, úgy, hogy remélhető, miképpen a hitközség egysége és békéje teljesen helyreállítható lesz.

— **Ruttkay-ünnepély.** A Budapesti Cion Önségélyző és Jótékonyági Egyesület ünnepély kapcsán adta át rendeltetésének elhunyt elnöke *Ruttkay* György műbirálónak arcképét, melyet *Frank* Frigyes a Münchenben élő fiatal művész festett. A gyűlést *Popper* Mór alelnök nyitotta meg. Utána *Kohn* Arnold dr. alelnök, *Rákosi* Jenő az Otthon elnöke, főrendiházi tag, az újságírói kar, *Vérsi* József a Pester Lloyd főszerkesztője lapja és *Temesváry* Rezső dr. egyetemi tanár a szabadkőművesek nevében méltatta *Ruttkay* György működését, melynek egyik emlékjele és megtisztelője a Cion disztermében elhelyezett arcképe.

— **Az Orsz. Magy. Izr. Közművelődési Egyesület** „Menza-Akadémikája“ a héten tartotta dr. *Neumann* Árminné elnöklete alatt ezévi első választmányi ülését a választmányi tagok élénk részvétele mellett. *Hevesi* Simon dr. főrabbi a Menza célját és propagandáját ismertette. *Weiller* Ernő dr. főtitkár a Menza működéséről számolt be, előadván, hogy jelenleg 500 egyet. és főiskolai hallgató nyer kiváló ellátást a Menzán csekély napi 50 fillérért, 150 díjmentesen, 80 pedig félárért étkezik. Előadta továbbá, hogy a Menza az ifjúság részére díjmentes német és francia kurzusokat tart fenn Berlitz módszer szerint az esti órákban, 120 diák pedig a Menza díjmentes vívótanfolyamain vesz részt, a tanítást *Fodor* tanár végzi kiváló eredménnyel. A Menza helyiségei mellett az egyesület nagyszabású könyvtára és olvasóterme áll naponta az ifjúság rendelkezésére. *Schwarz* Áron dr. a Menza orvosa, ki az ifjúságot díjmentes orvosi kezelésben részesíti, az elmúlt év egészségügyi viszonyairól számolt be, melyek nagyon kielégítően és különösen a Menza kiváló konyháját

TELEFON 13702.

SZÁLLODA ÉS KÁFÉTEREM

TELEFON 13702.

JOSEF GUTH WIEN, II., STEFANIESTRASSE 14

A legizletesebb konyha és kitűnő italok. □□□□□□□□ Szobák 2 korona 80 fillértől feljebb

עמודים 10-11 חסרים

Karkoffból a rendőrség ujabban már privilegiummal bíró zsidókat is kiűz.

Az elkerített rayon-on kívül üzleteket kötő zsidó kereskedőket egyre gyakrabban fosztják ki. A hírlapok nap-nap után újabb híreket hoznak ilyféle merényletekről. Ugy látszik, hogy a hatóságok semmiféle megtorló lépést nem tesznek.

A miniszterium megtiltotta, hogy bármilyen nyilvános kongresszuson a szibériai zsidók ügyével foglalkozzanak.

Megtiltotta továbbá, hogy a saratovi és odesszai főiskolai tanulmányokat folytató zsidó nőhallgatók számát felemeljék.

A zsidóbarát keresztények azonban továbbra is folytatják tevékenységüket és mindent megtesznek, hogy a zsidókat sújtó igazságtalanságokat megszüntessék. Egy ilyen értelmű keresztény konferencia nemrég kérvényt nyújtott be a kormányhoz, a rayonbeli zsidók ellen hozott rendeletek eltörlése végett. A Történelmi kongresszus tagjai elhatározták, hogy kérvényezni fogják azt, hogy a legközelebbi történettudományi kongresszuson zsidók is vehessenek részt.

III.

A saratovi konzervatorium tanárai egy kilenc éves zsidó csodagyereket fedeztek föl, aki hallatlan zenei tehetséget árul el. A hatóságok száműzni akarják, de a tanárok lépéseket tettek azon célból, hogy a száműzési rendeletet visszavonják.

A szerb kormány zsinagógákat épített.

A szerb kormány egy múlt héten lefolyt tanácskozás alkalmával elhatározta, hogy három zsinagógát fog építtetni az új szerb területen. Monasztirban, Üszkubben és Istipben. Az összes költségeket az állam fogja fedezni. A kormány ezzel a nemes és nagyszerű akciójával háláját akarja kifejezni a szerb zsidókkal szemben azért a bátorságért és hazaszeretetért, amelyet a két legutóbbi háboruban tanúsítottak. Miféle lecke ez Romániának!

Lord Reading.

Sir Rufus Isaac új címe.

Sir Rufus Isaac Anglia országbirója, mint báró a Reading of Erleigh előnevet választotta (*Erleigh* Berks grófságban van) és ezentúl, mint Lord Reading fog szerepelni.

Ez alkalomból közreadjuk a Daily Graphic parlamenti tudósítójának néhány megjegyzését a kitűnő zsidóhitű államférfiről:

„Sir Rufus Isaac egész más ember a parlamentben, mint a törvényszéken. A parlamentben, mintha megfiatalodott volna. A külseje valósággal romantikus. Amikor felteszi a monokliját, amelyet oly gentlemantike hord, mint Chamberlain, az arca egészen új kifejezést kap. Itt, a parlamentben van az ő tulajdonképeni helye. Imponáló jelenség. Hivatalos öltözetét leszámítva olyan, mint egy tizenharmadik századbéli „beau“.

„Mint országbíró, tökéletes. Népszerűsége olyan nagy, hogy erre még idáig nem volt példa Angliában az országbírói székben...“

„Jellemző vonása a tárgyalásoknál az, hogy egy ceruzát forgat sebesen az ujjai között. Kevés gesztust használ. Ha az ügy nagyobb megfontolást kíván, előre-

hajol és könyökére támaszkodva felteszi monokliját. Arcán mindig ott van a szellemesség fénye. A mosolya, az egész lénye csupa megértés és derűs fölény.“

Brodszky.

Kievi tudósítónk jelenti: Az egész orosz zsidóság megünnepelte e héten a nagy filantrop és itoista-vezérnek, Leo Brodszky-nak 60-ik születésnapját. Leo Brodszky, mint egy interviewben kijelentette, eddig nemrég elhunyt bátyjával együtt több, mint egy félmillió rubelt (két és fél millió korona) fordított jótékony célokra. Ő alapította a kievi orosz egyetem két klinikáját, a polytechnikum tudományos laboratóriumát és a kievi bakteriologiai intézetet. A galwestoni kivándorlási akciót ma Oroszországban Brodszky vezeti, s ő az elnöke az orosz ITO-szervezetnek is. A héber nyelv terjesztéseért indított akciót is ő támogatja pénzügyileg. Az egész orosz zsidóság hódolattal tekint e nagy férfiúra, s a magyar itoisták iránta érzett rokonszenvét is itt tolmácsoljuk.

A palesztinai héber nyelv-harchoz.

A palesztinai héber nyelv-harc legújabb eredménye egy kiáltvány, melyet a jeruzsálemi askenázi zsidó hitközségek *bész-dinje* bocsátottak ki, s mely egyik párt-hoz sem csatlakozva, új álláspontra helyezkedik: az összes palesztinai zsidó iskolákat rosszaknak és istenteleneknek mondja. A kiáltványban többek közt ilyeneket olvasunk: „Mindezen itteni iskolák egyaránt távol állanak a tóra szellemétől és az istentisztelettől... A vallásosságot nemcsak hogy nem növelték, hanem rombolást és pusztítást jelentenek a vallási és szellemi életben... Látjuk ezt a jeruzsálemi és jaffai gimnáziumokban, de az Alliance, az ICA, a Hilfsverein iskoláiban, a Laemel-iskolában, a Cheder-Torában... Ezek mind istenhitet romboló kulturát terjesztenek... Tartsuk távol tehát gyermekeinket e vétkes iskoláktól!“

Rövid hírek.

(Az algiri főrabbi. — A maszkilim. — A bécsi hitközség számai.)

Abraham Cahen, az algiri főrabbi, e héten Párisban elhunyt 78 éves korában. 17 évig működött mint Algir zsidóságának szellemi vezetője, majd a párisi zsidó konzisztórium főtitkára lett. Több történelmi művet írt. — A *Meficé Haszkálá* című egyesület, melynek célja az orosz zsidók közt a haladást és a modern eszméket terjeszteni, január 14-én ünnepelte Szt.-Pétervárott ötvenéves jubileumát. 1863-ban alakult az egyesület 175 taggal és 5000 rubelnyi vagyonnal. A *maszkilim*, a felvilágosodás előharcosai: köztük *Gordon*, a nagy poéta működtek közre az egyesület létrehozásánál, s céljuk volt, hogy a csodarabbik és a vallási terror alatt görnyedő orosz zsidóságot felszabadítsák. Ma az egyesületnek 7000 tagja van és 400.000 rubel vagyona. 60 deputáció volt jelen az ünnepségen s több híres héber író olvasott fel költeményeiből. — A bécsi hitközség budgetje 1914-re, melyet legutóbb az előljárósági ülés elfogadott, a következő adatokat tartalmazza: Bevétel 3.564,532 K, a kiadás 3.595,713 K. Deficit 31.180 K. *Dr. Stern* elnökhöz ugyan ezen ülésben interpellációt intéztek, hogy tegyen lépést egy az osztrák zsidóságot összefoglaló autonómikus szervezet létesítésére. Az elnök megígérte, hogy e rég vajdó kérdést a közel jövőben rendezni fogja.

E rovat közleményeit csak a forrás megnevezése mellett engedjük lenyomatni.

Baranyavári Ullmann Emilné szül. erényi Ullmann Tinka, ugy saját, mint gyermekei: dr. Hasenfeld Arturné Ullmann Sarolta és férje dr. Hasenfeld Artur, Ullmann Ödön és neje Fluss Fritz, unokái Hasenfeld Anna és Olga, Ullmann Daisy Mária, az elhunyt testvérei, sógorai és sógornői, valamint az egész rokonság nevében mély fájdalomtól megtörve jelenti, hogy felejtethetetlen férje, a legjobb atya, nagyatyja, testvér és rokon

Méltóságos

baranyavári

Ullmann Emil ur

m. kir. udv. tanácsos,

tőzsdetanácsos, a m. kir. kereskedelmi és váltótörvényszék ülnöke, a budapesti ker. akadémia vezérő-bizottságának tagja, a Lujza gőzmalom r.-t. alelnöke, a Magyar Cukoripar r.-t., a Pesti könyvnyomda r.-t., az Első magyar szövő- és kötőgyárak r.-t., az Unió erdőipar r.-t. igazgatóságának és az Adria m. kir. tengerhajózási r.-t. felügyelő-bizottságának tagja stb.

folyó hó 22-én, életének 67-ik és boldog házasságának 35-ik évében, hosszú szenvedés után elhunyt.

Drága halottunkat folyó hó 23-án, délután 3 órakor kísértük a gyászházból, V., Honvéd-utca 18., a kerepesi-uti izr. temetőbe és ott a családi sírboltba örök nyugalomra helyeztük.

Közgazdaság.

A Magyar Tisztviselők Takarékpénztára Részvénytársaság e napokban tartotta rendes közgyűlését Tabódy József cs. és kir. kamarás elnöklésével. Az igazgatóság üzleti jelentését Keleti Lajos vezérigazgató terjesztette elő. Ismertette az 1913-ik üzletév eseményeit, melyek során kiemeli, hogy bár válságos viszonyok között emelte fel részvénytőkéjét, mégis nemcsak teljesen sikerült a 10 millió korona évtéki részvények elhelyezése, sőt jelentékeny tulajgyzés mutatkozott. Ebből folyólag az intézet forgalmi tőkéje megnagyobbodott s a válságos üzletévben körülbelül 7 millió korona első helyi építési készpénzkölcsönt folyósíthatott. A takarékpénztár, eltekintve egy pénzintézettel kötött jelentéktelen engedményezett kölcsöntől, összes visszleszámitolási érdekelt-ségét megszüntette s teljesen adómentes mérleget terjesztett a közgyűlés elé. Az évi üzleteredmény a legkedvezőbb volt az intézet fennállása óta. Egy millió 300 ezer korona bruttó nyereséget ért el. A tartalék-alapok 100.000 koronás dotációján kívül a részvényesek 8%-os osztalékban részesülnek. A közgyűlés megszavazta az összes előterjesztéseket.

„Unió” élet és gyermekbiztosító intézet mint szövetkezet. Budapest, VI., Teréz-körút 40—42. Alapított 1863. Az intézet felügyelő-bizottsága, mint az előbbi években, ugy a folyó év végével is megtartott ülésében az intézet pénztár- és vagyonállapotának fővizsgálatát meg-ejtette és megállapította, hogy az intézet vagyona a követ-kező értékekben van elhelyezve és pedig:

Intézeti házak beruházási értékben 3 477,317.46 K, értékpapírok 6 661,071.44, jelzálogkölcsönök 8.796,895.57, kölcsönök saját kötvényekre 2 252,307.04, takaré- és bankbetétek 2.457,060.53, postatakarékpénztár 13,734.84, hivatalnoki nyugdíjalap-betét 358,144.51 K, pénzkészlet 31,766.60, ovadékok 49,005.25, nyugdíj-értékpapírok 199,100.—, összesen 24.296,403.24 K.

1913. január 1-től december 31-ig bezárólag be-nyújtott 15.527,375 K értékű biztosítási ajánlat, amelyből 13.537,375 K kötvényesített, 1.990,000 K elutasított.

Biztosított összegek fejében a folyó évben 1.999.500 K, az intézet fennállása óta 22.424,794.02 K fizettetett ki.

Ezen intézet az élet- és gyermekbiztosítás minden nemével foglalkozik a legolcsóbb díjtételek és legelőnyö-sebb feltételek mellett.

Rögzítés előtt fél pohár Schmidthauer-féle

Igmándi

keserűvíz az elrontott gyomrot 2—8 óra alatt teljesen rendbe hozza. Használata valódi áldás gyomorbajosoknak szék-rekedésben szenvedőknek. Kis üveg 40 fill. Nagy üveg 60 fillér.

* **Iparos-ösztöndíj pályázat.** A magyar izraelita kézmű- és földművelési egyesület a bold Baumann Joachim alapítványából adományozandó 200 koronás külföldi utazási ösztöndíjra pályázatot hirdet. Pályáz-hatnak oly volt egyesületi növendékek, akik felső ipar-iskolát vagy ipari szakiskolát végeztek. A pályázati kérvények, születési, iskolai és szegénységi bizonyít-vánnyal felszerelve 1914. évi január hó 31. napjáig a fentnevezett egyesület igazgatóságához (VII., Damjanich-utca 48. sz.) nyújthatók be.

* **Több évi** kitűnő bizonyítványokkal rendelkező érett koru ember, beszél magyarul, németül és tótul, keres felügyelői, raktárnoki vagy irodaszolgai állást. Megkeresések az Országos izraelita patronázs egyesület-hez Budapest, VI., Ó-utca 46. kéretnek.

* **Intelligens** és finomabbult izlésű hitsorsaink, akik az étkezésnél a vallási szempontokat is szem előtt tartják, gyakran érezték hiányát olyan vendéglőnek, amely ugy a korszerűség, mint a rituálé követelményeinek megfelelné. Ezen most segítve van. *Schlesinger F.* ös-mert orth. restaurateur, aki a Nyugat nagyobb váro-saiban szerezte szakösmeretét, eddig azonban a meg-felelő helyiség hiánya miatt nem bírt kellő nivót elérni, a centrumban (Váci-körút 19) két utcára néző elegáns *éttermet*, modern, kényelmes szobákkal, nagy, tágas banketteremmel stb. rendezett be. Ajánljuk t. olvasóink b. figyelmébe.

Metsző (שוחטים) urak figyelmébe!

Pintér (Pollák) Vilmos specialista saktolási cikkekben, **Budapest, VI., Király-utca 18. szám.**

Árjegyzék ingyen és bérmentve.

A legfinomabb angol acélból készült, חלפים
A legjobb kövek, fuvók, לבדקתהריאה kaphatók

A csurgói izr. hitközség elnökségétől.

Pályázat.

Keresünk egy בעל שוהט וברך-ot, aki egyuttal בעל תפלה és בעל קרא is.

Kötelessége: A metszésen kívül ("וי"ט") מוסף לש" (kivételével) az előimádkozás és a mindenkor tóra-felolvasás.

Javadalmazása 800 kor. évi fizetés és természetbeni lakás, 120 korona iskolatisztogatásért, 80 korona a מוסף קדישא שמש teendőért és a szokásos mellékjövödelmek. Kellemes hangú előimádkozó, aki esetleg a főkántort is helyettesítheti és egyuttal מורה is, előnyben részesül.

Az állás azonnal elfoglalható.

Próbaelőimádkozásra csak a meghívottak jelentkezhetnek. A megválasztott utiköltsége megtérítetik.

Somogy-Csurgó, 1914. január hó 25.

Szabó Lipót,
hitk. jegyző

Reményi Samu,
hitk. elnök

Az új

„BERSON”

gummsarok előnye:

rendkívül tartós, kiválóan
ruganyos, formája ideális

AZ EGYESÜLT BUDAPESTI FŐVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR 67-ik évi rendes közgyűlését

folyó 1914. évi február hó 7-én d. u. 4 órakor központi osztályán (V. Dorottya-utca 4. szám, saját épületében) tartja, melyre a t. c. részvényesek az alapszabályok 12., 14. és 15. §-ai értelmében tisztelettel meghívottnak.

Tárgysorozat:

1. Az igazgatóság és felügyelőbizottság jelentésének, valamint a múlt évi zárszámadások előterjesztése, a mérleg megállapítása, a nyereség felosztása s az igazgatóság és a felügyelőbizottság részére a felmentvény megadása iránti határozathozatal.

2. Az alapszabályok 49., 150. és 157. §-ainak módosítása.

3. Egy igazgatósági tagnak választása egy évre.

Budapest, 1914. évi január hó 19-én.

**Az Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár
igazgatósága.**

Fogak

Dr. HEGEDŰS JAKAB fővárosi fog-specialista
BUDAPEST, VII., Erzsébet-körút 44. szám, I. emelet.
Régli, hasznavehetetlen fogsort átalakítok, használhatóvá teszem

Cs. és kir. szabadalmazott

מצות

gépek

melyek keverik a tésztát, gyúriák, nyújtják, lyukasztják a laskát. :: Szabadalmazott körkemencék gyára:

Erdei Ferencz és Társa
Budapest, VII. kerület, Nyár-utca 16. szám

**Vendégülő
áthelyezés.**
Van szerencsém
tisztelt vendégei-
met értesíteni,
hogy f. é. dec. hó
15-én orth. בער
éttermemet a
Kazinczy-utcából,
Váci-körút 19.
alá helyeztem át.
15 elegánsan be-
rendezett szoba.
Villamos megálló
az ajtó előtt.
TELEFON 65-87.
Schlesinger S.
Jakab vendégülő

NYERS LUDZSIRT,

bőrt és hájat, legolcsóbban, megbízhatóan
rendeljen 1890 óta fennálló

Stein Bernát baromfi-kereskedő
cégnél Budapest, IX,
Raday-utca 9. szám.

Telefon: József 4-74.

**Szalámi- és
füstölthúsáru-gyár**

a főrabbi felügyelete alatt.
Mindennemű füstölthús-
különlegességek elárul-
sítása nagyban és kicsinyben

DIAMANT J.
ÚJPEST,

Kemény Gusztáv-utca 1. sz.

Telefon 75—07.

ÚJ! ÉTCSARNOK ÚJ!
Orth. Orth.

כשר FALATOZÓ כשר

a mai kor igényeinek megfelelően fényesen berendezve. Naponta. friss vacsorák! Hideg felvágottak, frissen csapolt Dreher márciusi. sör, hegyaljai borok, ásványvíz különlegességek és pálinka korlátlan kimérés. Legfinomabb asztali borok házhöz szállítatnak Referenciákkal Reich Koppel főrabbi szolgál. — Telefon 121-69
Fränkl Ignácz, Budapest, Rombach-u. 12,

KOHN ARNOLD

SIRKÓRAKTÁRA

Budapest, VII., Károly-körút 15. szám.

Siremlékek minden ár és kivételben, át-
helyezések exhumálásoknál.

JAVÍTÁSI MUNKÁK A TEMETŐBEN.

Telefon: 18—76.

SZOMBATON ÉS ÜNNEPNAPON ZÁRVA.

Pension Breiner LOVRANA

Öst. Riviera.
Modernster Prachtbau in herrlicher Lage 50 mit allem
Comfort eingerichtete Zimmer sämtliche mit Balcons und
Meeresaussicht.

Elektr. Licht. Lift. Hochquellenwasserleitung.

Feinste isr. Küche.

Für rekonvalescente vorzüglich geeignet.

Diätetischen für Stoffwechselerkrankungen (Diabetiker) etc. unter
ärztlicher Leitung.

Szálloda Pensio Grosz

Abbazia, délitengerpart.

ELSŐRENDŰ **כשר** KONYHA.

Pensio 9 koronától feljebb.

Lakodalmak, paszták, pármlovek stb. Ünnepek alkalmára

élő friss halakat,

a „plaztráng”-hoz.

a Balaton-, Tisza- vagy a Dunából szállítanak

Ifj. Singhoffer Ágoston és Társai halászmesterek

BUDAPEST, központi vásárcsarnok.

Vidéki megrendelések vasuton vagy posta útján gyorsan
és lelkiismeretesen eszközöltetnek. Vendéglősök és viszont-
elárúsítók kedvezményben részesülnek.

Sürgöny-olm: Singhoffer-társai, Budapest.

Telefonszám: 59—98

„ADRIATICA”

COGNAC LEPÁROLÓ R. T.

FIUME

Különlegesség

„FIUME COGNAC MEDICINAL”

(„Fiume” szójegyre különösen
ügyelni.)

Elegáns **כשר** vendéglő

a nyáron át kerthelyiség.

Ujonnai berendezve. — Izléeses jó ételek. — Kifünő italok. — La-
kodalmak és ünnepek alkalmával külön bejdratu díszes szalon.

NEIGER J.

BUDAPEST, VI.,
TERÉZ-KÖRUT 4.

Alapított 1878-ban. ☐ ☐ Telefon-szám: 13—76.

KELETI J.

orvos-sebészeti műszer- és kötszergyáros

Főraktár: **BUDAPEST** Gyár: IV., Koronaherceg-u. 17. IV., Koronaherceg-u. 14.
A cég különlegességei: Orvos-sebészeti műszerek, csász. és kir. szab. sérvkötők, haskötők, gummi görccsérharisnyák, minden-nemű gummiárúk, testegyenestő gépek, műlábak, műkezek, járó- és nyújtógépek, műfűzők.

Metszők szíves figyelmébe!

A rituális vágatáshoz szükséges, miniszteri rendelettel előírt **tüdőfúvók**

Erős bőrből: 27 cm. 35 cm. széles

20 — 30. — korona

Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Neumayer Fülöp

Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. (Erzsébet-tér sarok).

Ajánlja dusan felszerelt raktárát mindennemű belföldi és valódi perzsa-szőnyegek, függönyök, ágy, asztalterítők, takarók és átvetőkben. Hazai és egyéb gyártmányok. Minták és árajánlatok kívánatra ingyen és bérmentve.

Telefon II—21.

Telefon II—21.

Gulliver

A prima
kaucsuk
cipősarok
a kaucsuk
sarkok királya

rendkívül olcsó, mert kaucsukból készült

Az „Erzsébet” Gőzmalom Társaság Budapesten,

mely a „PANNONIA” gőzmalom átvétele óta a husvéti lisztek gyártását folytatja, ajánlja a hus-vétkor használatos lisztfajtákat

megfelelően

a budapesti gőzmalmok eredeti lisztszámainak, melyek az itteni rabbínatus és különösen főtisztelendő Dr. Adler Illés és Feldmann M. rabbi urak

szigoruan rituális

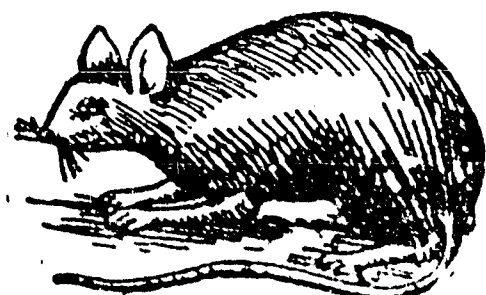
felügyelete alatt készítettnek. Az elszállítás az itteni rabbínatus és ennek kiküldött maschgichimjai állandó felügyelete alatt történik. Szíves megrendelések a legolcsóbb napi árak mellett fogadosittatnak.

Cím: „Erzsébet” Gőzmalom Társaság Budapesten.

HUSVÉTI CUKOR

A közeledő husvéti ünnepekre ajánljuk a bonyhádi és lőrinci orth. rabbínusok ellenőrzése mellett készült husvéti gyártmányainkat, mint kocka- és liszt-cukrot ládákban és dobozokban, pilécukrot zsákokban, valamint süveg-cukrot

Selypi cukorgyár r.-t. Központi iroda: Budapest, V., Zoltán-utca 8. sz.

Patkány- és egérirtóbacillus „Ratin”

(mezei egér, hörcsög és ürgéknél is) fertőző betegséget plántál az illető állatfaj között és gyorsan kipusztítja. Más állatra vagy emberre ártalmatlan. Prospektus ingyen.

RATIN Bakteriológiai Laboratorium,

Budapest, VII., Rottenbiller-u. 30.

Minden nagyobb gyógyszerárban és drogériában is kapható.

RUTH.

Drámai idill egy felvonásban.

Irta: LENKEI HENRIK.

I. JELENET.

Noemi és Ruth a sövényajtó előtt. Noemi magához szorítja Ruthot és nem akarja elereszteni. Ez kitépi magát Noemi karjaiból.

NOEMI (a legnagyobb izgalomban):

Ruth leányom! Drágagyöngyöm!
Ne hagyj tovább könyörögnöm!
Hallgass meg jó gyermekem,
Higgy anyádnak! Higgy nekem!
Jaj, ne menj be a kunyhóba!
Visszatartlak féltve, óva!
Gondolj tiszta hirnevedve,
Lobbanó ifju hevedre!
Ha szerelem forgatagja
Gyöngé szived megragadja,
Nincs sehol se menedéked,
Pihe gyanánt elnyel téged!
S azt is mindhiába mondod:
Boász mellett nincsen gondod —
Nincsen férfi, bármi büszke,
Ki virágot fel ne tűzne,
Ha szinte kezébe futván,
Elíbe akad az útján!
A gyümölcs csak akkor drága,
Ha magasán függ az ága...
Ha magától bukik porba,
Könnyen hever eltiporva!

RUTH:

És ha anyám százszor intesz,
Vissza immár nem téríthetsz!
Mint beteget a hold fénye,
Vonzza lelkem vágy örvénye,
Ugy érzem: csak itt a helyem —
Parancsoljon Boász velem!
Ha elüzi a hű ebet,
Zok nélkül tűröm a sebet,
De ha betel hő fohászom,
Te is ölelsz, boldog nászom!

NOEMI (haraggal):

Ugy maradj hát, eszeveszett!

RUTH (vidáman):

Isten áldja őrző kezed!

Noemi elsiet. Ruth az alkony utolsó sugaraiban félénken kinyitja a sövényajtót. Beoson. Körülnéz. Meglátja az ágyak készített asztagot. Nőies gondoskodással megigazítja a derék alját. Aztán az ágy végén lekuporodik és a lepel szélével betakarózik. Sötétség.

Ókori papyrusleletek.*

Irta: Blau Lajos dr.

Nagy feltűnést keltett 1906-ban egy papyrus-lelet, melyet Elefantineben, a Nilus egyik szigetén találtak, mert nem tartalmazott kevesebbet, mint tíz آرام nyelven és írással írt eredeti okmányt, melyek kivétel nélkül az időszámításunk előtti V. századból erednek, tehát 2400 éve-

sek és valaha egy zsidó család birtokát alkották, amely Egyptom ezen legdélibb határerdőjében élt. Későbbi, még jelentősebb leletekből bizonyossá vált, hogy ezek a perzsa nagykirályok uralkodó évei szerint keletkezett magánokmányok nem zsidó pénzkölcsönzőktől erednek, mint eleinte, minden alapos ok nélkül, tisztán középkori felfogástól vezéreltetve, hitték, hanem egy zsidó katonai telep tagjaitól, amely telep először az egyiptomi fáraók, azután a perzsa nagykirályok uralkodása alatt legalább egy évszázadig sikeresen védte az egyiptom-nubiai határt a vad barbárok veszedelmes betörései ellen. A családi levéltárnál még meglepőbb volt az ugyanazon a helyen ugyancsak utépi-tés alkalmával kiásott községi levéltár, a melyből a világ azt a soha nem sejtett tényt tudta meg, hogy a zsidó határőröknek ezen a helyen már 525 előtt, amely évben Kambyzes Egyptomot meghódította, hatalmas templomuk volt, melyben épp úgy, mint a jeruzsálemi szentélyben áldozatokat mutattak be.

Kevés figyelmet keltettek ellenben köreinkben a görög papyrusok, mintha ezek — azok kivételével, melyeken zsidók világosan meg vannak nevezve — nekünk semmit sem mondanának. Ugyanezért előadásomban, amennyire kerete megengedi, be fogom mutatni e hatalmas új ismeretanyag jelentőségét zsidó szempontból is, különösen összefüggését a talmuddal, jelesül azt, hogy a papyrusok és a talmud számos pontban fényt derítenek egymásra. E célból először pár észrevételt fűzök a görög történeti papyrusokhoz és legújabb feldolgozásukhoz, azután kiragadok a gazdag anyagból néhány példát a zsinagóga, a könyv és a jog történetéhez, melyek kapcsán egyúttal az is ki fog derülni, hogy a Szentföld az ókorban kultúra tekintetében Egyptomtól és más keleti kultúrországoztól nem igen különbözött.

Mielőtt azonban tulajdonképpeni tárgyamba belé fogok, helyén lesz, hogy a papyrusokról és felfedezésükről néhány szót előrebocsássak. A papyrus a hasonnevű növényből készült íróanyag és ettől kapta nevét. Hazája Egyptom, honnan a földközi tenger országaiba exportálták. A XI. század fordulójáig, mikor az arabok Kína és más országokból a rongyból készült, ma általában használatos papírost behozták, a kultúrájuk elsősorban papyrusra írt. Egyptom száraz homokföldje ezt a gyenge növénykészítményt évezredek óta sértetlenül tartotta meg. Városok romjaiból és szemétdombjaiból, továbbá sírokból és más helyekből kerültek elő, először véletlenül — a véletlen a leghatározottabb felfedező — azután céltudatos ásatások útján. Az egyiptomi arabok a klasszikus ókor rombadólt városainak szemétdombjaiban trágya (sarak) után ásván, könyvtékercsekre bukkantak és már 1778-ban ilyen ötven darabot ajánlottak egy európai kereskedőnek megvételre. Minthogy csak egyet vett meg, a többi szemelátára elégették és az illatot gyönyörűséggel szagolgatták. Több további véletlen felfedezés után az európai tudósok éppen egy negyed század előtt kezdték meg a rendszeres ásatásokat és eddig közel 10.000 görög papyrust bocsátottak közre.

A papyrus mellett a földközi tenger országaiban a cserép volt a legelterjedtebb íróanyag. Az eltörött cserépedények egyes darabjait írásra használták, nemcsak magánemberek, hanem hivatalok is, a befolyt adót leginkább cserepeken nyugtázták. Ezrekre rug az Egyptom földén talált teleirt cserepek száma. Az 1899-ig ismeretesekeket Wilcken egyik uttörő munkájában összegyűjtötte és közzétette¹⁾ A papyrus és cserép között íróanyag tekintetében nincs különbség és ugyanazért mindkettőre gondolnak, sőt

¹⁾ Wilcken M., Griechische Ostraka aus Aegypten und Nubien, Leipzig, Berlin 1899.

* Az IMIT januári estjén tartott előadás bevezetése.

kő és fatáblákra jó, ha papyrusról beszélnek. Rendszerint mi se fogjuk az íróanyagot külön felemlíteni.

A papyrusok tömegei nem irodalmiak: a legkülömbözőbb jogi okmányok, pl. bérszerződések, számlák, nyugták, házassági szerződések, váltólevelek, végrendeletek, hatósági parancsok, bejelentések, vádiratok, törvényszéki tárgyalások jegyzőkönyvei, adóakták óriási számban, magánlevelek, iskolai füzetek, varázsszövegek, horoszkópok, naplók stb. Ezek a nemirodalmi papirusok oly sokfélék, mint maga az élet... Az antik világ feltámadt részét képviselik,¹⁾ „A legszebb ezekben az új forrásokban az, hogy ezer évnél többre terjedő időszakon át a valódi életet nagyban és kicsinyben megkapó világossággal varázsolják szemünk elé”²⁾.

A papyrológusok joggal hangsúlyozzák a papyrusok levéltári jellegét, ami az irodalmi források fölé helyezi őket. Ezt a kitüntetést a talmud nem igényelheti ugyan, de másrészt nem is irodalom a szó közönséges értelmében. Az ó-rabbinikus művek nem írott művekként jöttek a világra, nem egyes szerzőktől származnak, évszázadokon át szájhagyományként szálltak egyik nemzedékről a másikra — nevezetes jelenség oly ősrégi irodalmi népnél, mint a zsidó — egyesek és testületek mondásainak és rendeleteinek gyűjteményei. Tartalmuk a mindennapi élet jelenségeire vonatkozik, mint maga a talmud mondja: „a tudósok a mindennapi esetekről beszélnek”.³⁾ A talmud ezen sajátosságainál fogva középpontot foglal el a papyrusok és az irodalom között, épp ezért közelebb áll a papyrusokhoz, mint az egész antik irodalom, a görög bibliafordítást és az új testamentumot sem véve ki. A régi rabbik az élet forgatagában állottak, az életet törvényileg és erkölcsileg szabályozni kívánták, rendeleteik és beszédek tehát a való életre vonatkoznak. Ezen elvi nézetet a talmudról a papyrusok mezejére teendő kirándulásaink is meg fogják erősíteni.

Magyar zsidó diákok.

— Cikksorozat. —

Írta: Kálmán Ödön dr., jászberényi főrabbi.

IV.

b) Egyetemek és jogakadémiák.

Végig tekintve azon örömdetes jelenségen, melyet a középiskolai növendékek vallásbeli megoszlásánál tapasztalhatunk, hogy ott a zsidó növendékek igen szép számban képviselvek; hogy ötszörannyian vannak, mint azt az ország lakóinak számaránya megkövetelné; hogy míg az ország többi lakóinál csak minden ötvenedik család szolgáltat egy középiskolai növendéket, addig a zsidóknál minden tizenkettedik családnál akad ilyen; méltó kíváncsisággal fordulunk a főiskolák felé, hogy a hallgatók sorában vajon milyen arányban képviselteti magát a magyar zsidóság.

Ez irányban való érdeklődésünket és kíváncsiságunkat a legőszintébb meglepődés koronázza. Ugyanis aránylag több a zsidó egyetemi hallgató, mint a középiskolai növendék. Míg ez utóbbiak közül csak minden ötödik, addig a budapesti központi egyetemen, valamint műegyetemen minden harmadik hallgató zsidó (34%)! Érdekes jelenség, hogy a középiskolát végzett, érettségizett diákok közül

a zsidók inkább mennek föl az egyetemre, mint a nem zsidók. Száz maturans fiatalember között csak 21 zsidó jelölt van, míg a központi egyetemen harmincnégy.

Előbb is általános képet adunk főiskolai növendékeinkről, még pedig a két egyetemen, műegyetemen, a tiz jogakadémián, valamint a külföldi (Austria, Németbirodalom, Franciaország, Svájc, Holland) egyetemeken és műegyetemeken tanuló főiskolai diákokról. Magyarországon a minisztérium által kiadott és képviselőház elé terjesztett, 1913-ban megjelent hivatalos jelentés szerint tizenkétezer-huszonegy hallgató van. (a hittudományi karokat nem számítva.) Ezek közül háromezernégyszázkilencven zsidó, tehát száz közül huszonkilenc. Ha még a külföldi egyetemeken és műegyetemeken tanuló magyar-honosságu hallgatókat számítom, számszerint 433-at, kiknek fele zsidó, úgy a magyar zsidó egyetemi hallgatók száma 3712. Vagyis: míg a husz milliónyi lakosból 12 ezer egyetemi hallgató akad, a kilencszázezer zsidó közül 3700. Ez azt mondja, hogy hazánkban tízezer lakos közül 6 egyetemi hallgató, ámde tízezer zsidó lakos közül — majdnem hétszer annyi — negyvenegy zsidó akad!

Elsősorban a főiskolai hallgatók pályaválasztása érdekelhet bennünket. Ha a társadalom lateiner rétegén áttekintünk, mondhatni szabad szemmel, a statistika nyújtotta bizonyítás igénybevétele nélkül is megállapíthatjuk, hogy a zsidók elsősorban orvosi és mérnöki pályát választják és csak azután az ügyvédi, végre legutolsó sorban áll a zsidó tanárok száma.

Ezt a mi speciális társadalmi helyzetünk vonja maga után. A legszabadabb az orvosi pálya, ahol az orvosra szoruló egyén otthagyva a más vallásu iránti előítéletét, azt az orvost keresi fel, amelyiktől legbiztosabban várhatja egészségének helyreállítását, életének megmentését, ha az az orvos zsidó is. Keresett volt a zsidó orvos a közép-korban is, aki ideális lelkiismeretességével, józanságával messze tulszárnyalta nemzsidó pályatársának hírnevét. Amíg egymásután megjelentek a zsinati határozatok, hogy zsidó orvossal hívó katolikusnak nem szabad kezeltenie magát, azalatt a pápának — titokban — zsidó orvosa volt. És arról is tudunk, hogy mielőtt aláírta volna a pápa az inquisíciót elrendelő okiratot, előbb egy zsidó orvos távolította el szeméről a szürkehályogot... Hogy a budapesti egyetemen az orvoskaron nehezen kerül tanszékre zsidó, annak igazán nem az az oka, hogy nem akadt volna még arra méltó zsidó orvos. A kórházaknál ellenben úgy Budapesten, mint vidéken, mind több a zsidó orvos.

A zsidó orvosok térhódítása meglátszik az orvoskari hallgatók arányszámánál. A budapesti egyetem orvosi fakultásán 49% zsidó volt, ezerháromszázharmincötven! Nem csoda. Több mint fele a budapesti zsidó egyetemi hallgatóknak az orvosi pályán van. Nem úgy a kolozsvári egyetemen. Az említett jelentés szerint ott csak 73 zsidó orvosjelölt volt 343 medikus közül. Pesten minden második zsidó, Kolozsvárott minden ötödik. A két egyetem között ilyes különbség minden szakon mutatkozik. A fővárosi egyetemet sokkal inkább látogatják a zsidó hallgatók, mint a kolozsvárit (14%), vagy mint a többi állami és felekezeti jogakadémiákat. E tény azon plausibilis okra vezethető vissza, hogy, ha már a vidéki szülő főiskolára adja gyermekét, akkor inkább a fővárosba küldi, hol tágabb látókört, világvárosi életelveket sajátíthat el és bővebb alkalmat nyerhet a tanulásra, valamint — és ez a legfontosabb okok egyike — könnyebben akadhat existenciáját biztosító korrepetíciókra, hivatalokra. Innen magyarázható azon körülmény is, hogy még a jogakadémiák székhelyén sem maradnak otthon a zsidó egyetemi joghallgatók.

A központi egyetemen a zsidó orvosok arány-

¹⁾ Deissmann A., Licht vom Osten, 1. kiad. Tübingen 1908. 18. köv.

²⁾ Wilcken U. és Mitteis L., Grundzüge und Chrestomatie der Papyruskunde I. 1, XV. lap.

³⁾ Sabbat 6, b.: Jebámót 15, 2.

száma hat év alatt 46-ról 49-re emelkedett, tehát még mindig fejlődésben van.

Az orvosi után a legtöbb zsidó fiatalember mérnöknek készül. Még pedig leginkább az általános mérnökre, azután a gépészmérnöki, a vegyészre kevesebben s legkevesebben az építészmérnöki szakosztályra iratkoznak be. A kir. József műegyetemen ezerkétszáz hallgató közül 34% (577) technikus a mi soraink közül való. A mérnöki pálya is szabad foglalkozás s ezt érezve, örömmel keresik fel zsidó ifjaink. Államvasutnál, magánvállalatoknál, helyi közlekedések üzemében szép számmal találhatók a zsidó mérnökök. A technikai találmányok közül is sok vallhatja hitsorsosunkat atyjának. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy szemben az orvosi fakultással, a műegyetemen öt év óta leszállott 38-ról 34-re a zsidó hallgatók arányszáma.

Harmadik helyre szorult az egykor zsidó ifjaink által aránylag leginkább látogatott juristaság. Bár ez esztendőben véletlenül a zsidó jogászok arányszáma 3%-al emelkedett, mégis észrevehető, hogy száz zsidó egyetemi hallgató közül csak 17 jogász kerül, míg orvos 30, technikus 24, gyógyszerész 20, és bölcsész csak kilenc. Az igaz, hogy a vidéki állami és felekezeti jogakadémiákon is van zsidó hallgató, de igen kevés. A tiz jogakadémián összesen sincs 230 zsidó (15%), a mi, ha tekintetbe vesszük azon akadémiák látogatottságát, csak lerontja a pesti jogi kar zsidó hallgatóinak arányszámát.

Évről-évre emelkedik a zsidó gyógyszerésztan hallgatók száma. Itt-ott már tulszárnyalja a jogászok arányszámát. Ugy, hogy lassanként kialakul a helyzet, mely szerint minden második orvos és minden harmadik patikus zsidó. Mindkét pályához nagy lelkiismeretesség, gyöngédség és szívjóság kell, amellet önbizalom és — tudás. E tulajdonságokkal, ugylátszik, rendelkezünk. A pesti egyetemen háromszázhuszonegy gyógyszerész hallgató közül száztizenhat volt vallásunkon. A kolozsvárin pedig száznyolc közül csak tizennyolc.

A bölcsészettan hallgatók száma aránylag a legkisebb. Az utóbbi öt év alatt 13—16% között váltakozott. E téren zsidónak nehéz a boldogulás. Itt már az állam és az iskolafenntartók alkalmazzák a tanárokat; nem szabad-foglalkozás ez. És ez iskolafenntartók vigyáznak jól, nehogy több zsidó tanár alkalmaztassék, mint a zsidók társadalmi megoszlásának arányszáma ezt kívánja. Míg a bölcsészettan zsidó hallgatók arányszáma 16%, addig a középiskolákban tényleg működő zsidó tanároknak arányszáma alig emelkedik 5% fölé. Vagyis csak minden 3-dik egyetemet végzett zsidó tanár kap végzettségének megfelelő állást, a többi, miután évekig hasztalanul várt, elmegy más pályára, hivatalt vállal, avagy nem a képzettségének megfelelő intézetben tanít. Ez bizony elég szomorú tény. Hát ez középiskolai tanár közül csak háromszázötven zsidó. Ezt mutatják a polgári iskolák is, ahol szintén csak 4%-kal szerepelnek a zsidó tanárok, ezek közül sok középiskolai, sőt doktori oklevéllel bír. Gondoljuk meg, hogy polgári iskolai tanári oklevéllel 250-en elemiben tanítanak és középiskolai tanári oklevéllel 257-en polgárban, sőt 14-en elemiben. Középiskola élére igazgatónak pedig hazánkban egy zsidó akad. Az bizonyos, hogy nagyon meggondolja magát a zsidó fiatalember, míg tanári pályára lép.

*

A zsidóknak a magyar tanügyben való szerepléséről nem volna teljes a kép, ha nem adnók rövid táblázatát, úgy a közép- és felsőiskolák, valamint az egyenrangú intézetek zsidó növendékeiről, tanáiról:

	A növendékek száma	A zsidó növendékek száma:
Elemi iskolákban	1942,438	94,131
Polgári iskolákban	87,509	22,357
Tanítóképzőkben	9,744	366
Középiskolákban ¹⁾	77,619	15,561
Felső tanintézetekben	12,021	3,490
Keresk. és polgári-tanárképzőben	231	24
Kereskedelmi akadémiákban	204	58
Keleti keresk. akadémia	77	19
Tengerészeti akadémia	52	2
Rajztanárképző	196	10
Képzőművészeti főisk.	87	16
	A tanárok száma:	A zsidó tanárok száma:
Óvónőképző	63	1
Tanítóképző	499	11 ²⁾
Tanítónőképző	464	3
Kereskedelmi iskola	604	133
Felsőbbleányiskola	549	21
Gymnasium	3,168	97
Reáliskola	605	85

A kép biztató örömmel tölthet el bennünket. És a fejlődés tart, mindjobban haladunk az emberiség Istentől nyert legnagyobb ajándékának, a tudásnak, a tanulásnak útjain. Izrael ebben is példaadó volt mindenhol és az is lesz a magyar hazában is: népek tanítója.

(Vége.)

Irodalom és tudomány.

Samuel Oppenheimer und sein Kreis. (Ein Kapitel aus der Finanzgeschichte Österreichs.) Von Dr. Max Grunwald. Wien und Leipzig, 1913, XII. és 358 l. 8°.

Dr. Max Grunwald, wien-i rabbi, egyik kiváló, szorgalmas munkása a zsidó irodalomnak. Számos értekezéssel és önálló munkával gazdagította már és legutóbb a cimben kitett nagyterjedelmű művével nyerte meg a Rappaport-alapítvány díját. A kötet, mint pályanyertes munka, a bécsi hitközség történelmi bizottságának kiadványai között jelent meg.

Ez a tény különösen figyelemreméltó, mert a bécsi hitközséget kitünteti sok más hasonló nagy község felett. A bécsi hitközség a zsidó tudományt kiváló mértékben szolgálja; nemcsak az egykor jőnevű Bész-Hamidrást tartotta fenn, hol bármely főiskolai hallgató zsidó tudományos előadásokat élvezhetett, hanem a bécsi rabbiképző költségeihez is tetemes összeggel járul. Hatalmas, nagy értékű zsidó könyvtárt bocsát továbbá a közönség rendelkezésére és évekkel ezelőtt külön szakosztályt szervezett: Historische Commission név alatt, melynek feladata, hogy az ausztriai zsidóság története kufőit és azok feldolgozását napvilágra hozza. 1912-ben jelent meg értékes kiadványai sorában IV. kötet gyanánt: Wachstein dr. gyönyörű munkája, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, 1540—1670, mely minden tekintetben kiváló alkotás és büszkeségét képezheti a történelmi bizottság működésének.

Grunwald dr. előttünk fekvő munkája az V. kötet a kiadványok között és nemkülömben szép eredményt jelent. Hozzájárul ez a mű, mely sok levéltári anyagot is feldolgoz, nemcsak az osztrák pénzügy és az osztrák zsidóság történetének felderítéséhez, hanem általában a zsidók közgazdasági történetének megvilágításához.

¹⁾ A felsőbbleányiskolákkal együtt.

²⁾ Ebből 8 a zsidó tanítóképzőben.

A zsidó történet ez utóbbi része ugyanis még mes-terére vár; eddig csak kezdete van meg, a korán elhunyt *Georg Caro*, Social- und Wirtschaftsgeschichte der Juden I. kötetében (Leipzig, 1908), melyet a berlini Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judenthums adott ki.

Pedig ezt a fontos történetet alapos tudósnak kellene megírni, úgy hogy a nagy közönség is élvezhesse, annál is inkább, mert *Werner Sombart* nagy hirre szert tett munkája: *Die Juden und das Wirtschaftsleben* sok tekintetben téves tanokat terjeszt. Ő tendenciózusan a zsidó vallást teszi meg a kapitalizmus vallásának és ezzel a feltevessel magyarázza a zsidók részvétét a világ gazdasági életében, főleg a kapitalisztikus kereskedelem létrehozásában.

Pedig igaza van Caronak (i. m. 9. l.), mikor azt állítja: „A zsidók gazdasági működése már az ókorban különböző fázisokon ment át. Voltak ők földművesek Palesztinában, kereskedők Babyloniában, kézművesek a görög diaspora városaiban; de soha sem üztek valamely foglalkozást kizárólagosan vagy akár kiválóképpen. A késő ókorra nézve a zsidók gazdasági történetének arra kellene szorítkozni, hogy bizonyítékokat szerezzen, amelyek végre is csak azt mutatják, hogy a zsidók hasonló hivatás-ágakat választottak, mint a római vagy a parthus-perzsa birodalom többi lakói. Eltérések előfordultak egyes tartományokban, aszerint, amint a zsidó lakosság sűrűbben vagy kevésbé sűrűn élt együtt, vagy pedig egyenlőtlenül volt elosztva a falvakban és városokban; hogy azonban a zsidósághoz való tartozás egyenlő lett volna bizonyos foglalkozásokhoz való hajlammal, az a kései ókorra nézve teljesen elképzelhetlen.

... Hogy a középkor és az újkor századaiban más-ként lett, annak az oka legkevesebbé rejlik a veleszületett faji tulajdonságban.“ E tételek igazolására hoz fel Caro adatokat és sokban cáfolatát nyújtja Sombart későbbi állításainak.

Nemkülömbönn igaza van Caronak (i. m. 13. l.) azzal a polemikus állítással, hogy „semmi sem helytelenebb, mint az a mese, hogy a gazdagság mintegy elválaszthatatlan kísérőjük volt (a zsidóknak). Majdnem mindenütt, ahol a zsidók sűrűn összeszorítva éltek együtt, megtaláljuk náluk a nagy szegénység és néha a rettenetes nyomor nyomait, de mindig feltűntek közöttük egyesek kiváló közgazdasági tehetséggel. A zsidó pénzügyi férfiú tipikus alakja ritkán hiányzott az európai fejedelmek udvarában és talán egy se mulasztotta el, hogy befolyását és pénzét testvérei helyzetének enyhítésére fel ne használja. Az egyéniségek fontosságát nem szabad figyelmen kívül hagyni a zsidók közgazdasági történetének.“

Valóban Dr. Grunwald munkája kiváló bizonyítékot szolgáltat ennek igazolására. Annak az óriási adathalmaznak feldolgozása, mely által Oppenheimerről világos képet nyújt, élénken tanúsítja, hogy ez a zsidó közgazdasági tehetség csak rendkívüli egyénisége, nem nagy műveltsége mellett ritka szellemi képessége, bámulatos energiája és kitartása folytán lett sok kicsiny, házalással és zsibárus üzlettel foglalkozó hitsorsosa mellett az a hatalmas tényező, mely majd három évtizeden át döntő befolyással volt Ausztria pénzügyi állására és boldogulására, mely egyedül volt képes az osztrák hadsereg harcképességét nélkülözhetlen szállításai által biztosítani. Mit is ér a legnagyobb hadsereg is, ha nincs fegyverkészlete, ruházata és ellátása? Menthetetlenül a vereség lesz osztályrésze, mert okvetlen elzüllik. Oppenheimer ettől mentette meg az osztrák és szövetséges hadseregeket az 1672—1700-ig terjedő háborús időben, amint azt az egyes hadvezérek, főleg Lajos, badeni herceg és a zentai győző, Jenő

főherceg, nem egyszer elismerték. Ő vállalkozik a legkülönbözőbb szállításokra akkor is, mikor mások nem merik azt tenni és így lassanként egészen az ő kezében összpontosul a hadseregek ellátása. Szállít ő ruházatot, fegyvert, élelmiszereket, lovakat a tüzérség, valamint a társzekerek részére, tábori és kórházi berendezéseket, hajórészeket és hidanyagot, nyújt előleget a zsoldfizetéshez, óvadékot a szövetségeseknek, ajándékokat és nyugdíjakat a tiszteteknek. Az osztrák hadiflotta megalapításában is része volt 1692-ben. Az e célra felfogadott 800 hollandi tengerész zsoldjáért és ellátásáért ő teszi le a 120,000 tallér óvadékot és biztonság kedvéért később is ő teljesíti a tengerészek fizetését.

Szállításai kiterjednek Ausztria, Nyugat- és Dél-németország, Magyarország, Erdély, Szlavonia, Szerbia, Svájc és Itália területére, mindenüvé, ahol az osztrák és szövetséges hadsereg harcolt. Az anyagot szállításaihoz egész Európából szerezte be, onnan, hol leginkább kaphatta. Természetes, hogy ily nagyterjedelmű üzlet vite-léhez nagy sereg levelezőre, ügynökre és hivatalnokra volt szüksége, akiket többnyire rokonságából választott, akik azután mindenütt képviselték.

Lassanként a hadiszállítóból még udvari szállító és udvari bankár is lesz. Szállít ő a császári udvar számára minden elképzelhetőt, ékszerektől kezdve szalmáig. A császárnak kölcsönöket szerez, váltóit helyezi el. Ilyen szolgálatok által azután, melyeket gyakran nyereség nélkül, sőt nem ritkán veszteségre végez, megnyeri a császár kegyét.

Aki azonban azt hinné, hogy O. óriási kiterjedésű és mennyiségű szállításaival irigylésreméltó, fényes üzletet csinál, az nagyon téved. Állandó küzdelem és aggodalom az ő sorsa, mert az osztrák állam abban az időben a legrosszabb fizető volt. Nem készpénzzel, hanem utalványokkal fizetett, ezeket O.-nek magának kellett behajtani és nem ritkán már kimerített tételekre szóltak, néha pedig politikai okokból nem akarták azokat az utalványozottak kifizetni. O. követelései néha évekig fennállanak, százezrekre, sőt milliókra szaporodnak és ha nem lett volna, tisztán személyes ügyessége és megbízhatósága folytán, oly szilárd hitele, nem bírt volna sehogy se boldogulni, mert bizony vagyonával nem győzte. 1680 és 1686-ban pl. oly rosszul állott, hogy alig volt képes családja szükségletét előteremteni, végrehajtás fenyegette, de végre mégis legyőzte a nehézségeket kiváló egyéni kvalitásai által.

Hogy az ilyen erős, domináló egyéniség, mint O., sikereivel irigységet, sőt gyűlöletet támaszt maga ellen bizonyos feketelelkűeknél, az könnyen érthető. Rosz szemmel nézték ellenei, fájt nekik, hogy zsidó létre ugy-szólván monopolizálhatta az állami szállításokat. Nem egyszer denunciálták, zavart és kellemetlenséget okozván neki, de ő mindig győztesen került ki a harcból.

Különösen dühös és állásánál fogva veszedelmes ellensége volt Kolonics érsek, aki büszkélkedett azzal, hogy a zsidóknak 1671-ben, Bécsből és Alsó-Ausztriából történt kiűzetésében nagy része volt és aki Oppenheimerben a zsidót akarta tönkre tenni. Ezért 1696-ban conferentiát hív egybe, ahol O.-t nélkülözhetőnek jelenti ki és felmondja szerződéseit. A würzburgi püspök állítólag 200.000 frttal olcsóbban akarja a szállítást elvállalni, mint O. és maga Kolonics is részt akar venni az üzletben, csak papi állására való tekintettel mással iratja alá a szerződést maga helyett. O. kétségbeesik e támadásra, mert ő már előkészült a tervezett szállításokra és nem gondolta, hogy attól elüssék. Kolonics azonban ezuttal is csak a rossz szándéknál volt kénytelen maradni, eredményt nem ért el. Már öt nap mulva be kellett vallania a császárnak, hogy ő nem meri a szállítást vállalni, a püspök és

az alvállalkozók csak készpénzfizetés mellett hajlandók arra és ezért azt ajánlja, hogy a veszély elkerülése végett újra O.-ral kell összeköttetésbe lépni. Képzhetjük, mennyire fájt az a zsidófaló primásnak, hogy tényleg nem mellőzheti a zsidó Oppenheimert és el kell ismernie, hogy annak segítsége nélkül a hadsereg veszélybe kerül. O. állja a felmondott szerződéseket és újra kisegíti a kormány szekerét a kátyúból.

Kolonics azonban nem nyugszik. O. vesztére tör, hogy őt és a vele összeköttetésben álló zsidó családokat romlásba döntve, vagyonukat elkobozhassa, esetleg egy új kiüzést is rendezhessen. Ezért inscenálja a gyalázatos Edelack-féle pört, melynek alapul egyedül egy csaló, kalandor, Edelack, állítólag porosz tiszt vallomása szolgált, miszerint őt O. a brandenburgi Gomperz Eliással egyetemben felbérelte, hogy Wertheimer Sámson, mint veszedelmes versenytársát, láb alól eltegye; sőt a császár ellen is tervezett merényletet, hogy Kolonicsot megbuktatva, ő (t. i. Oppenheimer) legyen majd az udvari kamara elnöke. Bármily fantasztikus volt is a vád, mégis hitelre talált Kolonics támogatása folytán. Gomperzet tényleg elfogják 1697. augusztusban, hogy majd azután Bécsnek kiadják. Oppenheimerrel még várnak, mert szükségük van rá a szállításoknál. Mikor azonban szeptemberben Jenő főherceg Zentánál győz és a béke létrejön, O. is fogságba kerül. Elfogatása rendkívül lesújtó hatással volt a pénzpiacra, úgy hogy azt az osztrák kincstár nagyon is megérezte. Fogsága tényleg nem is tart soká, mert a császárnak kölcsönre van szüksége és ennek megszerzése fejében már októberben szabadon bocsátják. Kolonics áskálódása tehát ezuttal sem sikerült, a császár véget vetett a csunya játéknak, de a gonosz Edelackot futni engedik, nehogy kifecsege, amit az intrikákból megtudott.

Sokkal súlyosabb következményekkel járt O.-ra nézve 1700 július 21-én az az utcai botrány, mely az ő háza előtt keletkezett és melynek eredménye az volt, hogy az utcai csöcselék megtámadta lakását, elpusztította és kirabolta, üzleti könyveit, irományait széttepte és elhordta. A zenebonának csak az udvari őrség fegyveres közbelépése vetett véget, amidőn 12 embert részben megölt, részben megsebesített. A főcinkosokat, egy kéményseprőt és egy köszörüst felakasztatott a hatóság a kirabolt ház előtt és egész napon át otthagyták őket függeni elriasztó példa gyanánt. A rend persze ezek után helyre állott, de O. fontos okiratai, közöttük állami utalványok is, visszahozhatlanul elvesztek, aminek később Oppenheimerre nézve végzetes következménye volt. Akkor már 7.000.000 forint körül volt O. követelése az állami szállítások fejében és ő képtelen volt tovább a hitelműveletek követeléseinek megfelelni. De azért új szállításokat is vállalt, mikor a spanyol örökösödési háború kitör, sőt 1702. januárban kötelezi magát, hogy öt millió forint kölcsönt előlegez 10 havi részletben. 1703. február 1-én a császár pátenst ad ki, mely mindenben elismeri O. követeléseit és biztosítja, hogy sem hadi, sem kamarai hivatal meg nem támadhatja őt. Követeléseinek kielégítésére azonban csak 10—12 év alatt fizetendő utalványokat kap.

Igy folyt volna tehát tovább O. genialis küzdelme, ha annak váratlanul véget nem vet az év április végén egy halálos kimenetelű tüdőgyulladás.

O. halálával összeroppant az óriási üzlet, mely tulnyomó részben az ő vállain nyugodott és majdnem kizárólag az ő személyéhez fűződött.

A fiscus, elég helytelenül és okatlanul, csődöt kért O. vagyonára, ami által a pénzpiacot megbénította és az állam hitelét a tönk szélére vitte. O. bátor, sőt merész üzleti szelleme nélkül nem boldogulhattak. Most azután a

nagy zavarban a császár külön bizottságot (Judicium delegatum) nevez ki, hogy az O. számadásait 30 évre visszamenően megvizsgálja és az eredmény az, hogy nem O.-nak jár hat millió, hanem ő tartozik a kincstárnak három millióval.

Bizonyára egész másként alakul ez a vizsgálat, ha O. személyesen védheti magát és nyújthat felvilágosítást. O. fia, Emánuel, ki atyját nem érte el tehetségben, hiába kér új vizsgálatot, ez nem sikerül neki és mikor 1721-ben ő is meghal, tönkre jut a család. Így O. emléke nem marad ment a folttól, bár ő egyenes, szilárd jellem, ritka energiájú, vállalkozó szellemű férfiú volt, ki a császárt és az államot évtizedeken át önfeláldozóan, kiváló eredményekkel szolgált. Az a férfiú, ki „a tizenkétkötetes babyloni talmudnak 72 példányát osztotta ki tanulóknak és tudósok között, mikor 72. évének küszöbét átlépte. Egyik kezében jótékonyágának és jövedelme tizedének felhasználásáról szóló könyvvel, (פנקס צדקה ומעשר) birtokainak ezzel az egyedül el nem rabolható kincsével, minden más ékszer nélkül, készíttette el arcképét, mikor halála évében, 1703-ban, Pieter van den Berghe, Amsterdamból, mesteri kézzel megörökítette vonásait és magasztaló szavak kíséretében rézbe metszette“. (L. Kaufmann, Urkundliches aus dem Leben, S. Wertheimers S. 19.) Az a férfiú, ki hittestvéreinek jótékony nemtője volt, nemcsak bőkezűsége, hanem személyes közbenjárása által, mint igazi, nagylelkű szószólója (Stadlau), aki az 1671-iki száműzetésből visszatérő zsidók között az első volt, ki Wienben letelepedett és a mai bécsi hitközségnek alapját megvetette.

Íme, mi csak vázlatos képét nyújthattuk itt annak a sokoldalú munkásságnak, melyet Dr. G. 162 oldalon át minden részletében megvilágít. A hangyaszorgalommal összehordott anyag rendszeres feldolgozása kiváló írói tehetségre és történeti érzékre vall, ami Dr. Grunwaldot arra képesítette, hogy Oppenheimer Sámuel életét és működését tárgyilagosan írja le.

Ez a leírás azonban csak egyik fele könyvének, a másik felét az a nemkülömbben nevezetes anyag foglalja le, mely O. körének egyes jelentékeny vagy kevésbé jelentős alakjának munkásságát tárgyalja.

E körből 38 nevet emel ki a szerző; azok közül bővebben tárgyalja O. fia, Emánuel és családja történetét, főleg pedig Wertheimer Sámson, aki messze tulszárnyalja az egész kört. Eleinte O. alkalmazottja és segítőtársa volt, majd önállóan működött, mint „Kaiserlicher Oberfactor“, kit a császár többféle kitüntetésben részesített. E kiváló férfiúról már néhai Kaufmann Dávid mesteri tolla tárgyalt két művében (Samson Wertheimer és Urkundliches aus dem Leben I. W.), de neki még nem állottak a bécsi levéltárak rendelkezésére, úgy hogy Dr. G. leírása kiegészíti Kaufmann dolgozatait. Wertheimer Sámson tudományban és műveltségben O. felett állott, különben is sokkal szerencsésebben operált. Belátta, hogy nem tanácsos erejét szétforgácsolni a nagy kockázattal járó sokféle szállítással és azoktól lassan visszavonulva, kizárólag mint udvari bankár működött a kincstár kiváló előnyére. 1724 aug. 6-án halt meg, mint korának legtekintélyesebb és leggazdagabb zsidója.

O. körének további ismertetésére nem terjeszkedhetünk ki, az már nagyon meghaladná megbeszélésünk határát. Dr. G. ezenfelül nemcsak O. körének üzleti működését tárja fel, hanem egyúttal a bécsi hitközség, illetőleg zsidóság helyzetét is és ezzel, valamint a nevezetes egyének messze elágazó genealogiájának felderítésével érdemes történeti kutatások eredményét nyújtja. Munkája így forrásmunkául fog szolgálni a benne tárgyalt kor történetére nézve, mert bányászmunkát végzett szerző és felhozta az

adatokat eddigi rejtekhelyeikből a napvilágra. Csak az ilyen alapos részletmunkák után lehet az általános zsidó történet képét hüen és megfelelően megrajzolni. Melegen üdvözljük szerzőt e sokat tartalmazó műveért és kívánjuk, hogy továbbra is gazdagítsa a zsidó irodalmat hasonlóan értékes munkáival.

(Nyiregyháza.)

Bernstein Béla dr.

Zangvill Izrael elbeszélései.

Akik sötétben bolyonganak...

— Elbeszélés. —

(Folytatás.)

XI.

És így Brum áthajózott a ragyogó, csodaszép tengeren, csak a szelet érezve homlokán és a sós szagot orrlyukaiban. Gyönyörű koratavaszi nap volt; a távolba vesző tengeren megolvadt gyémántok szikráztak és Zillah úgy érezte, hogy az isteni kegyelem, mint valami kék ég borul az ő különös zarándoklása fölé. Nagyon izléseken volt öltözve és kevesen olvasták volna ki a selymek közül a tudatlanságot.

— Anyám, látod már Franciaországot? — kérdezte nemsokára Brum.

— Nem, báránykám.

— Anyám, még mindig nem látod Franciaországot? — kérdezte azután.

— Fehér sziklákat látok — mondta végül.

— Ó, ezek csak Anglia fehér szirtjei. Nézzed a másik oldalt.

— A másik oldalt nézem. Fehér sziklákat látok közeledni felénk.

— Franciaországnak is fehér szirtjei vannak? — kiáltott fel csalódva Brum.

Amikor Páris felé utaztak, Brum már belefáradt abba, hogy leírja anyjának Franciaországot. Ez meg hiába próbálta; gyakorlatlan látóérzéke, szegényes szókinccse nem gazdagíthatta a fiu agyát új képzetekkel. Nem volt más, csak fák, néhány ház, meg templom. Azután megint fák. Milyen fák? Zöldek. Brum kétségbe volt esve. Franciaország tehát csak olyan volt, mint Anglia, fehér szirtok nélkül, fákkal és házakkal. Brum a Szajna iránt érdeklődött.

— Igen, látok egy nagy vizet — mondta végül anyja.

— Ez az! A Côte d'Orban ered. Később eléri az angol csatornát. Kétszer olyan hosszú, mint a Themze. Talán mellékvizeit is meglátod, kisebb folyókat, az Oise-ot, a Marne-t, a Jonne-t.

— Nem csoda, hogy az angyalok elirigyelték tőlem — gondolta Zillah büszkén a fia tudása hallatán.

Párisban egy szívélyes utitársuk tanácsára megszálltak egy éjszakára. A Gare de Lyon mellett laktak egy szállodában, ahol Zillah nagy öröme és meglepetésére mindenki tudott angolul és ahol mindenki elfogadta az ő angol aranyait. Ezt a kellemes tapasztalatot minden állomásnál újból megtehetette, ami nagyon megerősítette bizalmát a sikerben.

— Milyen hangos a párisi láрма! — kiáltott fel Brum, amikor áthajtottak az utcákon. A zajokból kellett megkonstruálnia a várost, mert lázas kérdezősködésére anyja csak annyit válaszolt, hogy néhány utca fával van

beültetve és hogy néhány bozontos, léha ember a hideg levegőn ül és kis asztaloknál idogál.

— Ó, de nagyszerű! — kiáltott Brum. — De látod-e a Notre Dame-ot?

— Mi az?

— Egy gyönyörű székesegyház, anyám, nagyon régi. Vigyázz, talán meglátod a két tornyát. Holnap első dolgunk lesz meglátogatni.

— Holnap első dolgunk lesz vonatra ülni. Mennél hamarabb érünk a doktorhoz, annál jobb.

— Óh, nem mehetünk el Párisból, ameddig a Notre Dame-ot nem láttuk, talán Quasimodot is meglátjuk és mindazt, amit Victor Hugo leír. Csodálkozni fogok, ha meglátjuk az ördöghalat a falain — tette hozzá minden átmenet nélkül.

— Magát az ördögöt fogod meglátni, ha ilyen helyekre mész — szólt Zillah, aki amellet, hogy a leírás munkáját igyekezett kikerülni, arra vigyázott főképp, hogy ne idézze fel oktanul Izrael Istenének haragját.

— De hisz a Szent Pál székesegyházban gyakran voltam a fiukkal — jegyezte meg Brum.

— Ott voltál? — Zillah egész kijött a sodrából.

— Igen, olyan szép ott, a tarka ablakok, az orgona, a pompa; szinte sirnom kellett. Mindig csukott szemmel hallgattam a zenét — tette hozzá vidámságot erőltetve — most hát épen rendjén lesz.

— Az apád nem szereti az ilyet — mondta Zillah félénken.

— Apa még azt se szereti, ha a Zarándok útját olvasom — vágott vissza Brum. — Ő nem ért ezekhez a dolgokhoz. Nincs abban semmi, ha elmegyünk a Notre Dame-ba.

— Nem, nem! sokkal jobb lesz, ha visszajövet keressük fel ezeket a helyeket, amikor magad is láthatod őket.

Tulságosan későn jutott eszébe, hogy elszalasztott egy alkalmat, hogy tudomására hozza Brumnak az utjuk tulajdonképeni célját.

— De a Szajnához minden esetre elmehetnénk este — makacskodott Brum.

— Ugyan mit láthatsz ott este? — kérdezte önfelédten Zillah.

— Oh anyám! milyen szép is volt, amikor éjszaka, a kristálpalotából jövet, átmentünk a Temzén...

Végül is Zillah elfogadta az indítványt és halból meg főzelékből álló ebédjük után — amelyet Brum nem nagy étvágygyal költött el — a szálloda portása egy gumós orru kocsis gondjaira bízta őket, azzal az utasítással, hogy hozza vissza őket a szállodába. Zillah esze a dalstoni meleg uriszobán járt, ahol a tűz fényét a viaszvirágok üvegburája sugározza vissza.

A kocsi megállt az egyik rakodó-parton.

— Nos? — szólt lélekzetviassafojtva Brum.

— Te kis bolond: — mondta Zillah jókedvűen. — Nincs itt más, csak víz, ugyanolyan víz, mint Londonban.

— De lámpák is vannak itt. Vagy nincsenek?

— Vannak, vannak — felelte Zillah vidáman.

— Hol van a hold?

— Ahol máskor is, az égen.

— Nem hullat ezüstös sávot a vízre? — kérdezte zokogásba fuló hangon.

— Miért sirsz? Anyád nem akart megrikatni.

Zillah megtörten magához ölelte és felcsókolta a könyeit.

(Folytatása következik.)

REGÉNY.

A föld.

Írta: Szabolcsi Lajos.

XVI.

(15)

Tavasza lesz! Az utca telve emberekkel és a füst és a piszok szaga elvegyül valami édes, távoli orgonailattal. A város nyüzsg és zsibong az alkonyatban és az áprilisi égen, a lárma, a kocsizaj, szűk utca tolongó emberei felett: kigyulnak a félénk csillagok. Tavasz lesz nemsoká...

A piszkos udvaron szól a verkli, egy cseléd lány nótázik az emeleten, szemben az üzletben egy kormos legény lámpát gyújt.

Aladár kinyitotta a betegszoba ablakát és kibámult a kis gettó-utcára. Az ég egyre halványodott, a házakból özönlöttek ki az emberek és elsiettek... talán a ligetbe, sétálni. Ahol a Kazinczy-utca a Király-utcába torkollik, nagy fekete tömeg sötétlett, s a közepén egy mentőkocsi vörös födele látszott. A szegény, nyomorgó kerületen átfutott a tavaszi láz, sápadt arcok, szenvedő fejek tüntek föl a homályban, valami langyos, szédítő melegség özönlött be...

Egy halk és törött hang szólalt meg a szobában:

— Aladár, csukd be az ablakot. Fázom.

Özvegy Kleinné másfél hónap óta beteg volt. Valami lassu, megmagyarázhatlan kór gyötörte, egyre fogyott és sápadt, és három hete mozdulatlanul feküdt az ágyban. Az orvos, ki kétszer látogatta meg ez idő alatt, azt mondta: aggkori gyöngeség. A szegény, fáradt asszony egyszerűen összetört annyi szenvedés után.

Aladár aggódva és elszomorodva járt hivatalába, ahol irtó munkára fogták, s délelőtt-délután robotolt valami lehetetlenül kicsiny fizetésért. S az aktákat másolva, kétségbeesetten és viaszsárgán, három dolog tartotta csak benne a lelket: az anyja, a „Judea” és Edith. Az anyja, akihez hazarohant a munka után, akit ápolt, mint egy tehetetlen gyermeket; a „Judea”, melynek levegője mindinkább körülvette, melynek vitái mindinkább érdekelték, mely megrészegítette a napi keserűségek után; és Edith, akit, ha volt egy szabad pillanata, keresett és kutatott, kinek ablakai előtt mindennap megállott, s akit nem tudott meglátni mégsem, soha, soha. Két barátja a „Judea”-ból, kik az Alkotmány-utca közelében laktak, valóságos kémszolgálatot rendeztek be Edith ellen, s Aladár állandóan informálva volt: tudta, mikor jött haza a svájci penzióból, tudta, hogy mikor megy a belvárosba bevásárolni, mikor jár a szigetre tenniszezni... Az eljegyzési hír a napilapokban valami bánatos extázissal töltötte el, érezte, hogy alig pár hete maradt csak, azután Edith eltűnik előle, reménytelen távolságokba, örökre.

— Aladár, te nem fázol?

— Nem, anyám.

Gyengéden felkelt és megsimította az öregasszony homlokát. A láz újra emelkedőben volt. Talán a hirtelen betört tavasz okozta, ez a vészes, meleg kikelet, mely az egész várost annyira megzavarta és felizgatta. Orvosságot adott be az anyjának, aztán odaült az ágy mellé. Mély csend volt a szobában. Aladár fáradtnak és kimerültnek érezte magát a súlyos napi munka után, szeretett volna künn lenni, valami derült, szabad helyen, nyílt ég alatt... a Margitszigetre gondolt, annak enyhe-zöld pázsitjára, a tenispályákra, ahol most fehér ruhában játszanak az emberek, szól a katonazene és bűbajos tavaszi alkonyat száll a Duna fölé...

— Aladár...

— Anyám?

— Nem akartál elmenni valahová?

— Majd később lemegyek, ide a „Judea”-ba. Elnökválasztás lesz ma este, ott kell lennem. Egpár perc csak.

— Aladár... Menj, fiam, menj egész nyugodtan...

— Az öreg asszony sóhajtva felemelkedett, aztán visszadült a párnáira. Egyre homályosabb lett a szoba, a székek és az asztal mint fantasztikus állatok tűntek fel; a szekrény óriásira nőtt, az óra mély, lassu járása komolyan és méltósággal hangzott... Csengettek.

— Salamon... mormogta az asszony. — Salamon...

Tényleg Salamon jött, óvatosan lépett a szobába, leült az ágy mellé és vigasztaló szavakat mondott öreg barátnőjének. A lámpát nem gyújtották meg, a sötétben jobb volt beszélgetni.

Özvegy Kleinné megszólalt:

— Milyen kedves, Salamon, hogy minden este meglátogat...

— Még ezt se? Hiszen más dolgom ugy sincs.

— Az öreg ember tréfálni kezdett. — Az üzlet? Az üzlet egészségesebb, mint én. Mert én vagyok az igazi beteg, nem maga, Kleinné asszony. Mi baja magának? Egy kis láz, egy kis fáradtság. De nekem komoly és igazi cukorbetegségem van. Amint általában, mi zsidók mind betegek vagyunk. Mind... — Nyugodt humorral mulattatta tovább, egyre csöndesebben, mert hallotta, hogy a beteg mind szabályosabban lélegzik. Egy perc múlva odahajolt föléje és látta, hogy elaludt. Ott ültek még egy ideig hármasan, az ágy körül, a sötétben. Az utcáról felhallatszott a lárma, szemben, a másik oldalon, egy szűk szobában lámpát gyújtottak és egy szegény család vacsorához ült. Salamon halkán megszólalt:

— Itt volt az orvos?

— Itt. A szívvel nem volt megelégedve. Azt mondta, ha roham jön, ötpercenként egy borogatás.

Salamon elhallgatott. Aztán suttogva kérdezett újra:

— Ha akarsz, elmehetsz. Én itt maradok még egy óra hosszat...

Aladár felállott. A beteg mélyen és egyenletesen lélegzett, a szobában teljes volt a sötétség, s ő lábujjhegyen kiosont az ajtón.

A lépcsőház már tele volt a „Judea” tagjaival. Zsibongtak és zajongtak, ellepték az első emeleti folyosót, a gomblyukaikban egy halványkék csillagot viseltek, ez volt az egyleti jelvény. Voltak köztük bajusztalan kisfiúk és nagyszakállas férfiak, elfoglalt szigorló-jogászok, kik a tavaszi kollokvium előtt állottak, gondtalan elsőévesek, kik ritkán gondoltak az alapvizsgálataikra. Aladárt, mikor a lépcsőn közéjük érkezett, érdeklődéssel és tulzó szeretettel fogadták. Először két fiu vonta félre, kik gyorsan referáltak neki detektiv-szolgálatuk legujabb eredményeiről.

— Edithnél ma estély lesz a vőlegény családjának tiszteletére...

— Ugyszólván ez a hivatalos eljegyzés...

— A ház előtt tele van az utca autókkal és fogatokkal...

— Junius közepén esküvő...

— Holnapután költöznek ki a svábhegyi villába...

Aladár bánatosan mosolyogva hallgatta a jelentéseket, aztán kezet fogott velük, s egy másik csoporthoz ment.

— Mi ujság?

Egy angol lapot mutattak neki. Vörös ceruzával megjelölve benne egy hír: a török külügyminiszter Londonban járt és nyilatkozott Kisázsia jövő sorsáról. Azt mondta: nincs messze az idő, mikor a török kormány liberális lesz Kisázsiaá illetőleg. Aladár bólintgatott:

— Kisázsia, az annyi, mint Palesztina és liberális lesz, ez annyi, hogy beereszti a zsidókat . . .

Az interpretációt helyesléssel fogadták, s Aladár tovább ment. Az egylet titkárát megfogta:

— Hány tag lesz jelen?

Az örömtől sugározva válaszolt:

— Százhusz . . .

A fiuk ekkor már betódultak a két szobából álló hivatalos helyiségbe, mely egy pillanat alatt zsufolásig megtelt. Az elnöki pódiumon helyet foglaltak a szónokok és az egylet vendégei, s köztük a három legfurcsább: Balajthy, Kovácspataki és Kauffer urak. — Balajthy abszolút inkognitóban volt jelen, minthogy a „Judea“ legnagyobb ellenfelének, egy agresszív publicistának viharos-hangu lapjánál dolgozott, Balajthy írta a legveszedelmesebb cikkeket a „Judea“ ellen, de a gyűléseken hűségesen résztvevett és teljes erejéből segített itt a főnökét gyalázní. Kovácspataki ur egy sovány, vörös ügyvéd volt, kinek egyedüli szenvedélye az volt, hogy exotikus egyleteket támogatott. Így tagja volt az Esperanto-szövetség magyar fiókjának, titkára a Dalmácia visszacsatolására indított akciónak és egyedüli megértője a magyar-szamojéd barátkozás elősegítésére szolgáló mozgalomnak. Kauffer ur viszont egy félreértett rabbi volt, ki sehosem aratván sikereket, nyugalomba vonult, s szívesen frekventálta a fiatalembereket, mert azok szerettek őszintén és melegen tapsolni.

A pódiumon csengetett valaki és megnyitotta az ülést. Szóvá tette, hogy a „Judea“-t hazafias részről újból megtámadták. Balajthy ur, ki a támadó cikket személyesen írta, őszinte felháborodással kiáltotta gazdája nevét és hozzá tette:

— Pfuj!

Egy stentori hang ráduplázott:

— Le az asszimilánsokkal!

A fiatalság percekig tüntetett az asszimilánsok ellen. Feldühödve követték a szónok kissé rapszodikus gondolatmenetét. Mikor végre azt mondta: — Uraim, ez a Lipótváros filozófiája! — akkor százhusz torok egyszerre kiáltotta: „Le a Lipótvárossal!“ és az izgalom egy kissé elnyugodott.

A török külügyminiszter nyilatkozatát részletesen fejtegették, a londoni lap kézzől-kézre járt, azután rátértek az elnökválasztásra. A szónok jelölés helyett egyszerűen rámutatott Klein Aladárra.

Fülsiketítő éljenzés támadt. A fiuk mély és rajongó szeretete közepén, a kollégialitás ilyen ünnepi zajában sápadtan állott Aladár. — Miért én? — kérdezte egy szomszédjától. Az úgy kiabálta a választ, hogy a szobák harsogtak bele:

— Mert Klein Aladár, mint mindnyájan tudjuk, valósággal martirja volt sokáig hitének. Mert neki van legtöbb nexusa az előkelő körökkel. Mert művelt és szimpatikus. Mert szeretjük! Szeretjük!

A vihar újból kitört, rettentő lábdobogás és éljenzés közepett Aladárt felvitték a pódiumra, eléje tették a csengőt és egy pohár vizet, a gomblyukába fűztek egy halványkék elnöki inszignumot s aztán lecsendesültek és várták a székfoglalót.

Aladár megrendülve fogódzkodott egy székbe, végignézett a kipirult, az elkeseredett és rajongó arcokon és azután halkán kezdte:

— Fiuk, odakünn tavasz van. Legyen nekünk is tavaszunk. Higgyünk benne, hogy nagyok és hatalmasak leszünk, hogy ahol ma szegénység és kivetettség szorong, ott helyet foglaljon a jólét és a gazdaság. És higgyünk, fiuk, népünk tavaszában is, abban a nagy, varázsos kikeletben, mely alászáll a mi szenvedéseinkre, abban a májusban,

mely elindul a jerichói pálmáktól és sársoni ligetektől és jön és jön és végigszáll a közönyös világon és felébreszti a mi testvéreinket, akik elfordulnak tőlünk, akik nem hisznek bennünk. Ó, jöjj, nagy május, ó, jöjj, óriás, szerelmes tavasz — . . .

Irtóztató taps-zivatar szakította meg itt Aladárt. A régi ház falai beléremegtek ebbe a viharba. Odafönn fölébredt az öregasszony. A sötétben riadtan hadonászott, míg Salamon megkapta a kezét. Megriadt. A kéz forró volt és reszketett.

— Salamon, — hörögte, — Salamon, a szívem . . .

Egy újabb tapsvihar rázta a falakat. Salamon megdöbbenve tapogatózott gyufa után, meggyújtotta a gyertyát és kiszaladt a konyhába borogatásokért. Mikor visszajött, a beteg alélva, vörös lázrózsákkal az arcán feküdt a párnák között. A hideg érintésre felriadt:

— Nagyon rosszul vagyok — lassan és szaggatottan próbálta magát megértetni, — de Aladárt ne hívjátok, majd jobban leszek . . . Fel próbált ülni, de visszaesett. A borogatást letépte magáról és görcsösen megfogta Salamon kezét:

— Salamon, annyit kell megbeszelnünk . . . Azután hirtelen elhallgatott. Egy perc múlva halkán, mintegy önmagától kérdezte:

— Ki mondja meg . . . ki mondja meg . . . hova lett Ausch Gábor? Mennyi titok, mennyi titok . . .

Salamon riadtan hajolt fölébe. Az öregasszony nem volt többé eszméletnél. A megromlott öntudat egymásután, furcsa összevisszaságban szórta ki magából a kérdéseket és problémákat, mik életében foglalkoztatták.

— Salamon, — rebegte újra, — hova lett Ausch Gábor? És ki szerzett állást a fiamnak? És ki az a lány, akit a fiam szeret? Mennyi titok . . . Mennyi titok . . .

Salamon tétlenül ült mellette, nem hagyhatta ott. Hideg vízzel hűsítette a lázat, mely egyre nőtt és égette a fáradt, roncs testet. Az asszony váratlanul még egyszer felült és hörögve, akadozva próbált beszélni:

— De a legfontosabb, Salamon, a legfontosabb . . . Hogy a koporsómba, a fejem alá tegyetek szent földet . . . Olyat, aminőt Jeruzsálemből hoznak . . . Azt a drága, gyönyörű földet . . . Mert akkor bizonyos, hogy feltámadok . . . Csak egypár szem homokot . . . De onnan hozzátok! Az egész életemben nem volt, hová hajtsam a fejem . . . Valami szilárd talaj . . . Pedig ez a fő Salamon, ez a legfontosabb . . . A föld, a föld . . .

Odalenn, a klubban, e percben egy ének kezdődött meg, egy különös, szilaj dallam, mely előbb csak halkán zümmögött, de aztán erősödni kezdett s mint egy tűzvész jött közelebb, egyre közelebb —

— A föld . . . a föld . . .

Salamon mozdulatlanul állt, a haldokló fölé hajolva. Az ajkai egy halottas imát mormogtak s leste a hidegülő száj mozdulását. De az egész sötétséget, az egész szomorúságot elsöpörte az ének, mely nőtt és növekedett, a zsidó marseillaise, mely zugott, mint egy himnus, mely perzseit, mint egy forradalmi dal, amit százhusz diák énekelt lenn a jövő elébe. Nem volt az reménykedés többé, hanem győzelem és az ének megrázta az ablakokat, betört a szobába és mint valami óriási arany kerub, elsöpört a haldokló felett, a szárnyára kapta a lelkét és aztán elszállt vele a keleti csillagok felé.

Salamon odatette a gyertyát a halott fejéhez és lezárta a megtört szemeket. Az előszoba-ajtóból hirtelen világosság áradt: Aladár megérkezett, egy csomó diák szorongott a háta mögött és a lépcsőház sárga gázfényét bebocsátották a sötét lakásba. Aladár kipirultan és lihegve nyitotta ki a szoba ajtaját. Salamon lehajtott a fejét, rámutatott az ágyra és csendesen mondta:

— Meghalt.

(Folytatása következik.)